

CILVĒKTIESĪBAS LATVIJĀ

2002. GADĀ

2003. gada marts

CILVĒKTIESĪBAS LATVIJĀ 2002. GADĀ

LATVIJAS CILVĒKTIESĪBU UN ETNISKO STUDIJU CENTRS

CILVĒKTIESĪBAS LATVIJĀ 2002. GADĀ

© Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs

Starptautiskās Helsinku Cilvēktiesību federācijas dalīborganizācija

Alberta iela 13, Rīga LV 1010

tel. 371-7039290

fax: 371-7039291

e-pasts: office@humanrights.org.lv

Izdevums sagatavots iespiešanai: SIA *Puse Plus*

ISBN 9984-9359-8-1

SATURS

Priekšvards	6
Ievads	7
Vēlēšanas un politiskās tiesības	7
Tiesu vara un nacionālie cilvēktiesību aizsardzības mehānismi	10
Vārda brīvība un masu saziņas līdzekļi	13
Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību	16
Spīdzināšana, pazemojoša apiešanās un tiesībsargājošo institūciju darbinieku dienesta pilnvaru pārsniegšana	17
Reliģijas brīvība	18
Apstākļi ieslodzījuma vietās	19
Mazākumtautību tiesību aizsardzība	21
Pilsonība	23
Ksenofobija, rasu diskriminācija, homofobija un naida kurināšana	25
Kara noziegumi un noziegumi pret cilvēci	27
Bēgļu un patvēruma meklētāju tiesību aizsardzība	28
Sieviešu tiesības	29
Bērnu tiesības	31
Garīgi slimo tiesības	32
Pacientu tiesības	33
1. pielikums	
Pārskats par LCESC juridisko palīdzību 2002. g.	34
2. pielikums	
Informācija par LCESC aktivitātiem 2002. g.	36
3. pielikums	
Izvilumi no LR Satversmes, starptautiskajam un Eiropas cilvēktiesību normām ...	52

PRIEKŠVārds

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs (LCESC) pateicas Atvērtās sabiedrības institūtam (Budapešta) un Zviedrijas Ārlietu ministrijai par finansiālo atbalstu šā pārskata sagatavošanā un izdošanā. LCESC uzņemas pilnu atbildību par pārskatā izteiktajiem viedokļiem. Tā kā LCESC ir Starptautiskās Helsinku cilvēktiesību federācijas dalīborganizācija, šis pārskats saīsinātā veidā tiks publicēts Starptautiskās Helsinku cilvēktiesību federācijas gadagrāmatā.

Šogad LCESC pārskats tiks izdots tādā pašā formātā kā iepriekšējā — 2001. gadā, ar pielikumu "Izvilkumi no Satversmes, starptautiskajām un Eiropas cilvēktiesību normām". Lai sniegtu pilnīgākas norādes uz iespējamajiem tiesību pārkāpumiem, šajā pielikumā esam iekļāvuši arī nozīmīgākos Satversmes pantus.

Pārskats joprojām nevar tikt uzverts kā visaptverošs Latvijas cilvēktiesību stāvokļa atspoguļojums. Esam izvēlējušies uzsvērt aktuālākos cilvēktiesību jautājumus mūsu specializācijas jomās, tālab galvenokārt aplūkotas pilsoniskās un politiskās tiesības, bet mazāk — sociālās un ekonomiskās tiesības.

Sagatavojot pārskatu, esam izmantojuši dažādus avotus: oficiālus dokumentus, publikācijas presē, individu sagatavotos un citu NVO materiālus, kā arī intervijas.

Vēlamies izmantot izdevību un pateikties Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra un mūsu projektu finansētājiem 2002. gadā — Atvērtās sabiedrības institūtam, Sorosa fondam–Latvija, Lielbritānijas vēstniecībai, ASV vēstniecībai, Dānijas vēstniecībai, Kanādas vēstniecībai un Eiropas Komisijai.

Ilze Brands Kehre,
Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra direktore

CILVĒKTIESĪBAS LATVIJĀ 2002. GADĀ

levads

Tāpat kā iepriekšējos gados, nopietns cilvēktiesību pārkāpums ir ilgie pirmstiesas apcietinājuma termiņi un lielais pirmstiesas apcietinājumā esošo skaits. Lai gan, saskaņojot normatīvos aktus ar Eiropas Savienības standartiem, ir pieņemts jauns Patvēruma likums un Imigrācijas likums, bažas joprojām izraisa apstākļi un aizturēto tiesiskais statuss Olaines nelegālo imigrantu pagaidu uzturēšanās nometnē. 2002. gadā sabiedrībā parādījās satraucošas atklātas ksenofobijas un neiecietības izpausmes. Pirmsvēlēšanu politiskajā reklāmā, vēršoties pret Eiropas Savienību, tika izmantota neslēpti rasiska reklāma, savukārt LCESC rīcībā nonāca informācija par rasu aizspriedumu izraisītu uzbrukumu personai. Diskusijas par vārda brīvību radīja svešvalodu lietojuma ierobežojumi komerciālajās raidstacijās, kā arī tiesu prāvas, kurās tika mēģināts noteikt robežas goda un cieņas aizskārums jēdzienam. Tika atceltas pretrunīgās valsts valodas zināšanu prasības deputātu kandidātiem, un to būtiski veicināja spēcīgs starptautiskais spiediens. Gausā naturalizācija ļoti lēni mazināja lielo nepilsoņu skaitu. Mazākumtautību tiesību jomā Latvija vēl aizvien nav ratificējusi Eiropas Padomes (EP) Vispārējo konvenciju par mazākumtautību aizsardzību. Tomēr pozitīva tendence ir jaunās valdības lēmums pievērst uzmanību sabiedrības integrācijai, izveidojot jaunu posteni — īpašo uzdevumu ministrs sabiedrības integrācijas lietās.

Vēlēšanas un politiskās tiesības

2002. gads Latvijas vēsturē ieies ar uzaicinājumu kļūt par NATO un ES dalībvalsti. Taču gada nozīmīgākais notikums valsts iekšpolitikā bija 8. Saeimas vēlēšanas 2002. gada 5. oktobrī.

Jaunajā Saeimā vērojama vēl nebijusi situācija — divas trešdaļas deputātu nekad nav strādājuši parlamentā, savukārt daudzi pazīstami politiķi, kas darbojās politikā kopš neatkarības atgūšanas, nu ir zaudējuši savas vietas Saeimā.

Vēlēšanās piedalījās 72,5% balsstiesīgo vēlētāju — par dažiem procentiem vairāk nekā pagājušās Saeimas vēlēšanās 1998. gadā. Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja vēlēšanu novērošanas misija uzskatīja, ka vēlēšanas norisinājušās atbilstoši starptautiskajiem demokrātisku vēlēšanu standartiem. Novērotāji norādīja šādus trūkumus: atsevišķos gadījumos vēlētāju tiesības balsot pārbaudīja policisti, nevis vēlēšanu iecirkņa darbinieki, vēlēšanu iecirkņu tuvumā

tika raidīta politiskā radio un televīzijas reklāma, netika ievērota pietiekama konfidencialitāte vēlēšanu brīdī (neatbilstošs vēlēšanu kabiņu aprīkojums).

Jaunajā valdības koalīcijā, kuru vada “Jaunā laika” līderis Einars Repše, ir četras partijas: “Jaunais laiks” ar vislielāko deputātu mandātu skaitu, Latvijas Pirmā partija, Zaļo un zemnieku savienība un TB/LNNK. Lai arī Latvijas Pirmā partija nav visplašāk pārstāvētā partija Saeimā, šķiet, ka tā uzņēmusies iniciatīvu integrācijas jautājumu risināšanā, uzstājot, ka nepieciešams izveidot īpašo uzdevumu ministra posteni sabiedrības integrācijas lietās un iesakot tam līdz šim politiski neatkarīgo integrācijas ekspertu Nilu Muižnieku (skatīt nodaļu “Mazākumtautību tiesību aizsardzība”).

Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas deviņu biedru sastāvā ir trīs “Jaunā laika” deputāti, ieskaitot šīs komisijas priekšsēdētāju Inu Druvieti, divi PCTVL un divi Tautas partijas deputāti, kā arī pa deputātam no Latvijas Pirmās partijas un Zaļo un zemnieku savienības. Inese Šlesere no Latvijas Pirmās partijas, kuras priekšvēlēšanu programmā prioritāte bija bērnu tiesības, tika ievēlēta par šīs komisijas Bērnu tiesību aizsardzības apakškomisijas priekšsēdētāju.

Pirms vēlēšanām asas debātes izraisīja divi jautājumi, kas skar vēlēšanu tiesības. Latviešu valodas zināšanu prasības atcelšana Saeimas un pašvaldību deputātu kandidātiem 2002. gada maijā tika panākta, pateicoties starptautiskajam spiedienam. Taču pirms tam — 2002. gada 9. aprīlī — Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) pieņēma pirmo spriedumu attiecībā uz Latviju. Iesniedzēja — Ingrīda Podkolzina — 1998. gada Saeimas vēlēšanās bija Tautas saskaņas partijas kandidātu sarakstā. 1998. gada 21. augustā saskaņā ar Valsts valodas centra lēmumu Centrālā vēlēšanu komisija svītroja I. Podkolzinu no šā saraksta. Lai gan I. Podkolzina bija iesniegusi pieprasīto valsts valodas apliecību, kurā norādīts, ka eksāmena komisija atzīst viņas latviešu valodas zināšanu atbilstību augstākajam līmenim, Valsts valodas centra darbiniece veica atkārtotu pārbaudi, nosakot, ka apliecībā norādītais latviešu valodas zināšanu līmenis neatbilst faktiskajam. ECT iesniegto sūdzību I. Podkolzina pamatoja ar vēlēšanu tiesību (Eiropas Cilvēktiesību konvencija (ECTK) 1. protokola 3. pants) un tiesību uz efektīvu aizsardzību valsts institūcijās (ECTK 13. pants) pārkāpumu, kā arī diskrimināciju (ECTK 14. pants).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka valodas zināšanu prasības mērķis bija nodrošināt efektīvu Latvijas likumdevēja — Saeimas — darbību, un tas ir leģitīms mērķis. Spriedumā arī teikts, ka valsts parlamenta valodas izvēle nav tiesas kompetencē. Tomēr tiesa uzskatīja, ka objektivitātes garantiju un jebkāda atkārtotas pārbaudes pamata trūkums padarījis atkārtotā eksāmena procedūru neatbilstošu procesuālā taisnīguma un tiesiskās

paļāvības prasībām. Šos principus pārkāpusi arī Rīgas apgabaltiesa. Tāpēc Eiropas Cilvēktiesību tiesa nolēma, ka I. Podkolzinas svītrošana no vēlēšanu saraksta ir viņas tiesību ierobežojums, kas nav samērīgs ar Latvijas valsts noteikto leģitīmo mērķi nodrošināt valsts valodas lietošanu Latvijā un pārkāpj ECTK 1. protokola 3. pantu. Latvijas valstij jāatlīdzina I. Podkolzinai 7500 eiro par nodarītajiem morālajiem zaudējumiem un 1500 eiro par tiesas izmaksām. ECT atzina, ka nav nepieciešams pārbaudīt, vai pārkāpts Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 13. un 14. pants.

Lai gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums nenoteica, ka Latvijai jāatceļ valsts valodas zināšanu prasības deputātu kandidātiem, ASV valdība un augstas NATO amatpersonas (piemēram, NATO ģenerālsekretārs Džordžs Robertsons) skaidri norādīja, ka Latvijai, gatavojoties kļūt par NATO dalībvalsti, tas jādara. 2002. gada 9. maijā Saeima pieņēma grozījumus Saeimas vēlēšanu likumā un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā, atceļot valsts valodas zināšanu prasību.

Grozījumi paredz arī jaunumu, proti, deputāta kandidātam jāsniedz pašvērtējums par savām valsts valodas zināšanām. Pirms tika atcelta valodas zināšanu prasība, parlaments, lai aizsargātu latviešu valodu, pieņēma vairākus grozījumus Latvijas Republikas Satversmē (norma, kas iepriekš bija iestrādāta Kārtības rullī, nu jau konstitucionālā līmenī noteic, ka latviešu valoda ir vienīgā darba valoda Saeimā un pašvaldību institūcijās). Šie grozījumi savukārt varētu ietekmēt mazākumtautību tiesības (skatīt sadaļu "Mazākumtautību tiesību aizsardzība").

Otrs daudz diskutētais jautājums attiecās uz normām, kas ierobežo tiesības kandidēt vēlēšanās. Gan Saeimas, gan Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likums aizliedz kandidēt vēlēšanās personām, kas ir vai ir bijušas PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki (skatīt attiecīgi 5.5. un 9.6. pantus). Sabiedrības uzmanības degpunktā šis ierobežojums nonāca sakarā ar bijušā ilglaicīgā parlamentārieša Jāņa Ādamsona lietu. Centrālā vēlēšanu komisija (CVK) izsvītroja J. Ādamsonu no Saeimas vēlēšanu kandidātu saraksta, pamatojoties uz Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2000. gada spriedumu, kurā atzīts, ka J. Ādamsons darbojies PSRS VDK robežsardzē. J. Ādamsons pārsūdzēja CVK lēmumu Rīgas Centra rajona tiesā, apgalvojot, ka viņš ir strādājis nevis VDK, bet tai pakļautajā robežsardzē, tālab šis vēlēšanu tiesību ierobežojums uz viņu neattiecas. Tomēr tiesa CVK lēmumu atzina par likumīgu. Šo spriedumu atstāja spēkā arī Augstākās tiesas Senāts. J. Ādamsona advokāts ir nosūtījis prasības pieteikumu un nepieciešamos dokumentus Eiropas Cilvēktiesību tiesai.

Ari partijas “Līdztiesība” lidere Tatjana Ždanoka tika izsvītota no vēlēšanu saraksta, pamatojoties uz ierobežojumiem kandidēt vēlēšanās. Atsevišķi no šīs partijas Saeimas koalīcijas saraksta tika iesniegts deputātu kandidātu saraksts ar vienu vienīgu kandidātu — Tatjanu Ždanoku. Šajā gadījumā pamats aizliegumam kandidēt 8. Saeimas vēlēšanās saskaņā ar Saeimas vēlēšanu likuma 5.6. pantu (atbilstošais pants Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā ir 9.5.) bija Augstākās tiesas spriedums par to, ka T. Ždanoka bijusi Komunistiskās partijas biedre pēc 1991. gada 13. janvāra. Šajos likumos noteikts, ka ikviens, kurš bijis PSRS vai LPSR Komunistiskās partijas vai citu likumā minēto organizāciju biedrs pēc 1991. gada 13. janvāra, nav tiesīgs kandidēt vēlēšanās. T. Ždanoka paziņoja par savu nodomu vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā.

Lai gan īpašos apstākļos, par kādiem varētu uzskatīt Latvijas situāciju, šāda veida ierobežojumi uzskatāmi par pieņemamiem, būtu vēlams noteikt laiku, cik ilgi tie pastāvēs. 2000. gadā Satversmes tiesa atzina, ka nepieciešams noteikt termiņus, tomēr neminēja, kādi tie varētu būt. 1996. gadā Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja ieteica, ka šādi ierobežojumi varētu pastāvēt piecus gadus.

Cits svarīgs jautājums ir norma, kas ierobežo individu politiskās tiesības, liedzot piedalīties vēlēšanās pirmstiesas apcietinājumā esošajām personām (2.2. pants Saeimas vēlēšanu likumā un 6.2. pants Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā). Tādējādi tiek ignorēts nevainīguma prezumpcijas princips, jo šīs personas nav atzītas par vainīgām noziedzīgā nodarījumā un tikai gaida tiesu. Kuriozi, bet likumi neliedz minētajām personām pašām kandidēt vēlēšanās. Notiesātajiem ieslodzītajiem ir liegtas abas tiesības.

Arvien vairāk tiek apspriestas nepilsoņu tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Šo jautājumu aktualizē Latvijas virzība uz Eiropas Savienību. Tā kā paredzams, ka nākotnē citu ES valstu pilsoņi, kuru dzīvesvieta būs Latvija, visdrīzāk varēs piedalīties pašvaldību vēlēšanās, ir skaidrs, ka problēma būs nopietna, — īpaši saistībā ar 2002. gada 30. aprīļa grozījumiem Satversmes 101. pantā, kas normu par pilsoņu tiesībām vēlēt pašvaldības paaugstinājuši konstitucionālā līmenī.

Tiesu vara un nacionālie cilvēktiesību aizsardzības mehānismi

Otrais Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums attiecībā uz Latviju — A. Laventa lietā — lieku reizi vērsa uzmanību uz aktuālāko Latvijas cilvēktiesību problēmu: ilgo pirmstiesas apcietinājuma laiku. 28. novembrī Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka Latvija ir pārkāpusi bijušā “Bankas Baltija” valdes priekšsēdētāja Aleksandra Laventa tiesības. 1995. gadā “Banka Baltija” bankrotēja un A. Lavents tika apsūdzēts nopietnu zaudējumu nodarīšanā valsts ekonomikai,

kā arī vairāku tūkstošu klientu apkārpošanā, piesavinoties viņu depozītus. Pirms Rīgas apgabaltiesa pieņēma spriedumu, A. Lavents pirmstiesas apcietinājumā pavadīja vairāk nekā sešus gadus. 2001. gada decembrī tiesa piesprieda Laventam brīvības atņemšanu uz deviņiem gadiem. ECT atzina, ka ir pārkāptas Eiropas Cilvēktiesību konvencijā noteiktās tiesības uz saprātīgu tiesas procesa ilgumu (5. panta 3. daļa), aizturēšanas likumīgumu (5. panta 4. daļa), savlaicīgu lietas izskatīšanu un lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā (6. panta 1. daļa), nevainīguma prezumpcijas ievērošanu (6. panta 2. daļa), kā arī tiesības uz ģimenes dzīvi un korespondences neaizskaramību (8. pants). ECT norādīja, ka A. Lavents pārāk ilgi turēts apcietinājumā bez tiesas sprieduma, tiesas sastāvs procesuālu pārkāpumu dēļ nav bijis likumīgs, A. Laventa lietas tiesnese pārkāpusi nevainīguma prezumpciju, publiskos komentāros kritizējot aizstāvību un prognozējot iespējamo tiesas spriedumu (atzīt par vainīgu). Tiesa arī atzina, ka Latvijas valsts pārkāpusi A. Laventa tiesības uz personīgo brīvību un drošību, kad veikusi A. Laventa sarakstes uzraudzību un liegusi viņa ģimenei apmeklēt A. Laventu cietumā. Tiesa nolēmusi no Latvijas par labu A. Laventam piedzīt 15 000 eiro, lai kompensētu viņam tiesas un advokāta pakalpojumu izmaksas.

Latvijā cilvēktiesību joma attīstās arvien straujāk. Satversmes tiesa, kas sūdzības no privātpersonām sāka pieņemt 2001. gada vasarā, 2002. gadā saņēma 632 individuālās sūdzības. 439 no tām atteiktas kā nepieņemamas Satversmes tiesai, bet 193 — nosūtītas uz tiesas kolēģijām, kuras 177 gadījumos atteica ierosināt lietu, bet 15 gadījumos — ierosināja. Lielais atteikto konstitucionālo sūdzību skaits visdrīzāk norāda, ka sabiedrībai vēl arvien trūkst zināšanu par Satversmes tiesas funkcijām un nosacījumiem, kas jāizpilda, lai sūdzība tiktu atzīta par pieņemamu tiesai. Vēl Satversmes tiesa šogad ierosinājusi trīs lietas pēc Valsts Cilvēktiesību biroja pieteikuma un trīs — pēc Saeimas deputātu pieteikuma: kopā 21 lietu. No tiesām netika saņemts neviens pieteikums.

LR Satversmes tiesa 2002. gadā izsprieda vairākas lietas, kas saistītas ar cilvēktiesībām. 25. februārī tiesa nolēma, ka likuma "Par nodarbinātību" 6. panta 1. daļā ietvertā prasība par pastāvīgās uzturēšanās atļaujas nepieciešamību bezdarbnieka statusa iegūšanai ir pretrunā ar Satversmes 91. pantu (tiesības netikt diskriminētam) un 109. pantu (tiesības uz sociālo nodrošinājumu) attiecībā uz Latvijas pilsoņu, nepilsoņu vai pastāvīgo uzturēšanās atļauju saņēmušo laulātajiem, kam izsniegta termiņuzturēšanās atļaujas. Attiecībā uz šo šauru personu grupu likuma norma tika anulēta. Turklāt tiesa norādīja, ka, lai gan Latvija ir ratificējusi EP Eiropas Sociālo hartu, tomēr tā nav atzinusi par sev saistošu Sociālās hartas 12. pantu (tiesības uz sociālo nodrošinājumu). Tālab valsts, ņemot vērā ekonomisko situāciju, var ierobežoti piemērot normu par sociālo nodrošinājumu. Tomēr tiesa atzina, ka likumdevējam jāizvērtē, vai sociālo nodrošinājumu bezdarba gadījumā nevajadzētu attiecināt uz visiem darba ņēmējiem ar termiņuzturēšanās atļauju Latvijā.

Divi Satversmes tiesas spriedumi bija saistīti ar ieslodzījuma vietu iekšējās kārtības noteikumiem. Tiesa ar 12. jūnija spriedumu atcēla normas Ministru kabineta izdotajos "Brīvības atņemšanas iestāžu iekšējās kārtības noteikumos", kas aizliedza pārtikas sūtījumus un pienesumus. Spriedums tika pamatots ar neatbilstību augstāka spēka normatīvajam aktam — Latvijas Soduzpildes kodeksam. Satversmes tiesa atzina, ka kodeksā nav ietverts mērķis šādā veidā ierobežot sodīto personu tiesības un Ministru kabinets, iekļaujot šo normu noteikumos, nav pareizi tulkojis kodeksu. Zemāka spēka normatīvais akts nevar paplašināt ierobežojumus, kas noteikti augstāka spēka normatīvajā aktā.

22. oktobrī Satversmes tiesa izskatīja lietu, kuru iesniedza divas personas, apstrīdot vairāku punktu (59.1.6., 66. un 68.) likumību "Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumos". Šos noteikumus 2001. gada 9. maijā apstiprināja Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks, pamatojoties uz "Pagaidu noteikumiem par aizdomās turēto, apsūdzēto, tiesājamo un notiesāto personu turēšanas kārtību izmeklēšanas cietumos", kas 2001. gada 9. maijā apstiprināti ar tieslietu ministres rīkojumu. Tādējādi nedz apstrīdētais akts, nedz Pagaidu noteikumos paredzētie ierobežojumi nav noteikti ne ar likumu, ne uz likuma pamata.

Tiesa nosprieda, ka noteikumi par personīgā ēdiena (64. punkts) un higiēnas preču (66. punkts) novietošanu skapišos ārpus soda izolatora pārkāpj Satversmes 111. pantu, kas deklarē, ka valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam nepieciešamo medicīniskās palīdzības minimumu. Abi minētie punkti neatbilst arī tiem Satversmes pantiem, kas nosaka, ka likumdošanas tiesības pieder Saeimai (Satversmes 64. pants) un ka valsts aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem (Satversmes 89. pants). Noteikumu punkts par papildu sodu, kas var tikt piespriests apcietinātajiem par noteikumu neievērošanu, atrodas soda izolatorā (68. punkts), atzīts par neatbilstošu Satversmes 64. un 89. pantam. Šie punkti ir atzīti par spēkā neesošiem no sprieduma publicēšanas brīža. Tā kā arī pārējie noteikumi nav pamatoti ar likumu, bet tikai ar Tieslietu ministrijas iekšējiem normatīvajiem aktiem, tie atzīti par neatbilstošiem Satversmes pantam, kas nosaka, ka Saeimai pieder likumdošanas tiesības. Tomēr tiesa arī atzina, ka Satversmes daļa par cilvēka pamattiesībām ir spēkā tikai kopš 1998. gada un situācija bez šiem noteikumiem būtu bijusi vēl sliktāka. Tika atzīts, ka valsts progresē, veicot likumu un noteikumu saskaņošanu ar jaunajiem pantiem par cilvēktiesībām: arī jaunais Kriminālprocesa likums būs izmantojams kā tiesisks pamats jaunu ieslodzījuma vietu iekšējo noteikumu izstrādei, ko jau veicot Tieslietu ministrija. Tālab tiesa nosprieda, ka pārejas laikā spēkā paliek atlikusī noteikumu daļa, bet no 2003. gada 1. maija tie zaudē spēku pilnībā.

Pagājušajā gadā tika pieņemti divi spriedumi par likuma "Par valsts pensijām" pārejas noteikumu tiesiskumu. 2002. gada martā Satversmes tiesa pasludināja savu spriedumu

lietā, kurā pieteikumu iesniedza pensionāri, apstrīdot šo noteikumu 26. punktu, kas ierobežoja strādājošo pensionāru tiesības saņemt vecuma pensiju pilnā apmērā. Sūdzības iesniedzēji norādīja, ka ir pārkāpts Satversmes 91. pants (tiesības netikt diskriminētam) un 109. pants (tiesības uz sociālo nodrošinājumu). Tiesa nosprieda, ka šī norma neatbilst samērīguma un tiesiskās paļāvības principam un ir pretrunā ar Satversmes 1. pantu (demokrātijas princips), tālab tā tika anulēta, tālāk neizskatot atbilstību sūdzībā minētajiem Satversmes pantiem, jo, lai normu uzskatītu par prettiesisku, ir pietiekami, ja tā neatbilst kaut vienam Satversmes pantam.

Otrā lietā pieteikumu iesniedza Valsts cilvēktiesību birojs, apstrīdot likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunktā noteiktos pensiju pārrēķina ierobežojumus atkarībā no laika perioda, kad iegūts darba stāžs. VCB apgalvoja, ka šādi tiek radīta nevienlīdzīga attieksme pret pensionāriem: vieniem ir tiesības pārrēķināt pensiju, bet citiem — nav, turklāt pret pensionāriem tiek pausta atšķirīga attieksme atkarībā no laika, kad persona aizgājusi pensijā. Satversmes tiesa nosprieda, ka šī norma neatbilst Satversmes 91. pantam (tiesības netikt diskriminētam), tālab uzskatāma par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

2002. gadā Satversmes tiesa pieņēma izskatīšanai vēl nebijušu pretdiskriminācijas lietu, — tika apstrīdēts Augstskolu likuma 27.4. pants, kas noteic, ka vēlētos profesora, asociētā profesora, docenta un administratīvos amatus (rektors, prorektors, dekāns) augstskolās var ieņemt līdz 65 gadu vecumam. Iesniedzēji apstrīdēja šīs normas atbilstību Satversmes 91. pantam (tiesības netikt diskriminētam) un 106. pantam (tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu).

Latvijas Valsts cilvēktiesību birojs, cilvēktiesību jomā aktīvi strādājoša valsts institūcija, informē, ka 2002. gadā ir saņēmis 1151 rakstisku sūdzību (gandrīz par 20% vairāk nekā iepriekšējā gadā), kā arī sniedzis 4150 mutiskas konsultācijas. Visvairāk sūdzību bijis par sociāli ekonomiskiem jautājumiem — tiesībām uz mājokli un sociālo drošību, kā arī tiesībām uz taisnīgu un savlaicīgu tiesu. Papildus savai līdzšinējai darbībai — individuālo sūdzību risināšanai un cilvēktiesību problēmu vērtēšanai — VCB ierosināja trīs lietas par tiesību normu likumību Satversmes tiesā, tā ievērojami paplašinot personu loku, kuras ietekmē biroja darbība.

Vārda brīvība un masu saziņas līdzekļi

Galvenie notikumi vārda brīvības jomā 2002. gadā bija saistīti ar valodas ierobežojumiem komerciālajās raidstacijās; mēģinājumiem noteikt tišas goda un cieņas aizskaršanas

un neslavas celšanas jēdziena ietvarus; diskusijām, vai par goda un cieņas aizskaršanu un neslavas celšanu piemērojama kriminālatbildība, vai pietiek ar civiltiesisko atbildību. Aktuāls kļuva jautājums, vai par varas pārstāvja vai citas valsts amatpersonas goda un cieņas aizskārumu piemērojams bargāks sods, ieskaitot reālu brīvības atņemšanu, nekā par citu personu goda aizskārumu. Bija atsevišķas ziņas par gadījumiem, kad mēģināts ierobežot žurnālistu darbu.

Nozīmīgs vārda brīvības jautājums 2002. gadā bija brīva valodas izvēle privātajā sfērā. Arvien stiprāk tika kritizēts Radio un televīzijas likuma 19. panta 5. punkts, kas ierobežo citu valodu kā valsts valodas lietošanu komerciālo radiostaciju un televīziju pārraidēs, nosakot, ka svešvalodas drīkst aizņemt ne vairāk kā 25% no kopējā pārraižu laika. 2002. gada sākumā mediju grupa "Business & Baltija", kam pieder radiostacija "Ruskoje Radio", turpināja iesāktās tiesas prāvas. "Ruskoje Radio" tika sodīts par iepriekšminētās normas pārkāpumiem. Kad Satversmes tiesa noraidīja "Ruskoje Radio" 2001. gadā iesniegto sūdzību, jo sūdzības iesniedzējs nebija izmantojis vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus, "Ruskoje Radio" vērsās rajona, apgabala un Augstākajā tiesā. 2002. gada aprīlī Augstākā tiesa noraidīja pēdējo pārsūdzību. "Ruskoje Radio" īpašnieki nolēma vairs nesniegt šo lietu izskatīšanai Satversmes tiesā.

12. decembrī 24 Saeimas deputāti no partijas "Par Cilvēktiesībām Vienotā Latvijā" iesniedza Satversmes tiesā sūdzību, apstrīdot to, ka valodas ierobežojumi komerciālajās raidorganizācijās atbilst Satversmei (89., 91., 100., 114. pantam), kā arī starptautiskajām normām, kā Eiropas Cilvēktiesību Konvencijai (10. un 14. pants) un ANO Starptautiskajam paktam par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (19. un 27. pants). Tātad šī sūdzība galvenokārt pamatota uz vārda brīvības principu un diskriminācijas aizliegumu.

2002. gada beigās Nacionālā radio un televīzijas padome savā kārtējā "Latvijas elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālajā koncepcijā 2003.–2005. gadam", piesardzīgi aicināja izvērtēt valodu lietojuma ierobežojumus privātajās raidstacijās un pieļāva vajadzību izstrādāt likumdošanas grozījumus. Tomēr līdz gada beigām šis jautājums Saeimā tālāk nevirzījās.

Kāds cits aktuāls vārda brīvības jautājums 2002. gadā bija goda un cieņas aizskaršanas un neslavas celšanas jēdziena ietvari un interpretācija. Turpinājās prāva, ko 1999. gadā bijušais ekonomikas ministrs Laimonis Strujevičs ierosināja pret laikrakstu "Diena". Tās pamatā ir "Dienas" komentētāja Aivara Ozoliņa 1998. gadā publicēto komentāru sērija, kuros viņš norādīja, ka Strujevičs ir darbojies Ventspils naftas tranzitindustrijas interesēs, nodarot zaudējumus valsts budžetam. 2002. gada 13. februārī Augstākās tiesas Senāts

atcēla Rīgas apgabaltiesas spriedumu, ar kuru Strujeviča prasība daļēji tika apmierināta, un nosūtīja lietu atkārtotai izskatīšanai. Turklāt Senāts norādīja: jāievēro Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, ka attiecībā uz politiķiem pieļaujama plašāka preses kritika un ka ziņas ir jānošķir no viedokļa. Tomēr Rīgas apgabaltiesa jūnija sākumā atkal lēma par labu Strujevičam, nosakot, ka “Dienai” jāatsauc godu un cieņu aizskarošās ziņas un jāmaksā viņam 6000 latu liela kompensācija. 14. novembrī Augstākās tiesas Senāts atstāja spēkā šo Rīgas apgabaltiesas spriedumu. “Diena” ir izteikusi nodomu lietu iesniegt Eiropas Cilvēktiesību tiesā.

Gada beigās tika apspriesti vēl citi aspekti atbildībai par goda un cieņas aizskaršanu un neslavas celšanu: proti, vai Krimināllikumā tiešām atsevišķi jāizdala atbildība par varas pārstāvja un citas valsts amatpersonas goda un cieņas aizskaršanu (271. pants) un par apzinātu nepatiesu ziņu izplatīšanu par deputāta kandidātu (91. pants), kā arī — vai ir attaisnojami, ka par šiem pārkāpumiem paredzēts bargāks sods, ieskaitot brīvības atņemšanu attiecīgi līdz diviem un trim gadiem, kā par citu personu tiesību aizskārumu. 2002. gada jūlijā premjerministrs Andris Bērziņš lūdza ģenerālprokuroru izvērtēt “Neatkarīgās Rīta Avīzes” žurnālistu Alda Bērziņa, Rītuma Rozenberga un Ulda Dreiblata publikācijas, kurās premjerministrs tika apsūdzēts korupcijā saistībā ar jaunās hokeja halles celtniecību. Lai gan prokuratūra lietā atrada dažas Krimināllikuma 271. panta sastāva pazīmes, šajā gadījumā kriminālieta netika ierosināta, pamatojoties uz pierādījumu trūkumu par tiešu nodomu. Masu informācijas līdzekļi negatīvi vērtēja premjerministra A. Bērziņa nodomu saukt rakstu autorus pie kriminālatbildības, apšaubot, vai lietās par goda un cieņas aizskaršanu un neslavas celšanu jāpiemēro kriminālatbildība, nevis civilatbildība, kā arī — vai attiecībā uz varas pārstāvjiem un amatpersonām nepieciešama īpaša norma. Pamatojoties uz Krimināllikuma 271. pantu par amatpersonu cieņas un goda aizskaršanu pret Aivaru Gardu vērsās arī Latvijas Radio ģenerāldirektors Dzintris Kolāts (skatīt nodaļu “Ksenofobija, rasu diskriminācija, homofobija un naida kurināšana”).

Tieši pirms vēlēšanām notika skandāls saistībā ar apmelojošām skrejlapām, kas bija vērstas pret Tautas partiju. Pamatojoties uz Krimināllikuma 91. pantu, tika arestēts partijas “Latvijas ceļš” biroja darbinieks un izdevniecības pārstāvis. Šī lieta izraisīja publisku diskusiju par to, vai parlamentārieši būtu īpaši aizsargājami ar likumu un vai tas ir saskaņā ar normām, kas noteic vienlīdzību likuma priekšā. Juridiskās komisijas priekšsēdētājs “Latvijas ceļa” deputāts Linards Muciņš oktobrī iesniedza Saeimai priekšlikumu, ierosinot atcelt Krimināllikuma 91. pantu. 17. oktobra Saeimas balsojumā šis priekšlikums tika noraidīts.

Attiecībā uz praktiskiem žurnālistu darba ierobežojumiem gada sākumā parādījās ziņa par Daugavpils mēru Rihardu Eigimu. 2002. gada 16. martā R. Eigima politiskās partijas

“Latgales gaisma” kongresā netika ielaisti žurnālisti no laikraksta “Diena”, televīzijas “Panorāmas”, kā arī Daugavpils laikraksta “Naša Gazeta” un žurnāla “Kapital Latgalii”.

2002. gada janvārī parādījās informācija par uzbrukumu “Neatkarīgās Rīta Avīzes” žurnālistam Ivaram Āboliņam. I. Āboliņš pieļāva, ka uzbrukuma iemesls varētu būt saistīts ar viņa profesionālo darbību. 2002. gada februārī policija nozieguma sastāva trūkuma dēļ krimināllietu izbeidza.

Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību

Pavasārī ažiotažu izraisīja Valsts valodas centra nesekmīgie mēģinājumi paplašināt savas tiesības regulēt valodas lietošanu privātajā sfērā. Aprīļa vidū Valsts valodas centrs sagatavoja grozījumus 2000. gada 22. augusta Ministru kabineta noteikumos Nr. 296 “Noteikumi par profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamo valsts valodas zināšanu apjomu un valodas prasmes pārbaudes kārtību”. Šie grozījumi paredzēja papildināt sarakstu ar privātā sektora profesijām, kurās nodarbinātajām personām valsts valoda jāzina visaugstākajā līmenī. Jaunajā sarakstā tika iekļauti pārdevēji (veikalos, kioskos un tirgos), sporta treneri, sporta sacensību tiesneši, grāmatveži, bārmeņi, oficianti, frizieri un kosmetologi. Pirms grozījumi tika virzīti uz Saeimu, tos noraidīja Ārlietu ministrija. Drīz pēc tam — 24. aprīlī — atlūgumu iesniedza ilggadējā Valsts valodas centra direktore Dzintra Hirša.

2002. gada 23. maijā tika pieņemts jaunais “Personu apliecinošu dokumentu likums”, kas stājās spēkā 2002. gada 1. jūlijā. Tas atļauj pasē ierakstīt uzvārda vēsturisko formu vai vārda un uzvārda citas valodas oriģinālformu latīņalfabētiskajā rakstībā. Tautības ieraksts pasē vai personas apliecībā nav obligāts, bet veicams pēc personas vēlēšanās. 2001. gadā Satversmes tiesa saistībā ar Mencenas lietu noteica, ka vārda oriģinālformas rakstīšana pasēs 14. lappusē nepamatoti ierobežo tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Tagad ar Ministru kabineta noteikumiem atļauts personvārda vēsturisko formu vai citas valodas oriģinālformu rakstīt pasēs 4. lappusē.

Eiropas Cilvēktiesību tiesā iesniegtas vairākas sūdzības pret Latviju, pamatojoties uz Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pantu, kas nosaka tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību. Iesniedzējas ir bijušo padomju armijas militārpersonu ģimenes, kas zaudēja pastāvīgās uzturēšanās atļauju Latvijā. 2002. gada martā Eiropas Cilvēktiesību tiesa pieņēma izskatīšanai Šlivenko lietu pret Latviju — daļā, kas attiecas uz sievu un meitu (pamatojoties uz ECTK 8., 14. un 5. pantu). Daļā, kas attiecas uz vīru, bijušās padomju armijas militārpersonu, kurš, pamatojoties uz Latvijas un Krievijas 1994. gada vienošanos

par karaspēka izvešanu, zaudēja uzturēšanās atļauju Latvijā, sūdzība tika noraidīta. Gada beigās Sļivenko lieta tika izskatīta Eiropas Cilvēktiesību tiesas lielajā palātā. Daļēji pieņemta izskatīšanai tika arī citas bijušās militārpersonas ģimenes iesniegtā sūdzība — Sisojeva pret Latviju. Šajā gadījumā pastāvīgās uzturēšanās atļauja Latvijā tika anulēta tāpēc, ka šīs ģimenes locekļi bija reģistrēti kā pastāvīgie iedzīvotāji arī Krievijā. 2002. gada augustā ECT pieņēma izskatīšanai pēc būtības vēl vienu līdzīgu lietu, ko iesniedza Ludmila Mitina.

Spīdzināšana, pazemojoša apiešanās un tiesību aizsardzības institūciju darbinieku dienesta pilnvaru pārsniegšana

2002. gadā atklājās vairāki policijas vardarbības gadījumi. Gada sākumā Bauskas rajona prokuratūra uzrādīja apsūdzību diviem policijas darbiniekiem par dienesta pilnvaru pārsniegšanu, kas saistīta ar vardarbības lietošanu. Bauskas policija saņēma informāciju, ka divi policijas inspektori formas tērpos piekāvuši kādu vīrieti viņa paša mājās Vecumnieku pagastā, un pārliecinājās, ka viņam nodarīti miesas bojājumi. Abi policisti uz pārbaudes laiku tika atstādināti no darba.

Jūnija sākumā Rīgas rajona tiesā, izskatot Privatizācijas aģentūras darbinieces slepkavības lietu, divi jaunieši liecināja, ka policijas darbinieki piespieduši viņus atzīties šīs slepkavības izdarīšanā. S.V. aizturēšanas laikā bijis nepilngadīgs, taču viņa nopratināšanā nav piedalījies advokāts. Pēc pusotru stundu ilgas pratināšanas viņš piekritis atzīties slepkavībā un ar tiesas lēmumu apcietināts uz 28 dienām. Kad viņš no savām liecībām atteicies, pēc laika ticis atbrīvots. Policijas darbinieki noliedza vardarbības lietošanu, lai panāktu atzišanos.

Augusta sākumā no darba tika atbrīvoti četri policijas darbinieki no Rīgas Galvenās policijas pārvaldes 2. policijas nodaļas, kurus turēja aizdomās par 34 gadus veca vīrieša piekaušanu un atstāšanu bez palīdzības. Lieta nodota izmeklēšanai Ģenerālprokuratūrā, lai noteiktu, vai policijas darbība bijusi par iemeslu vīrieša nāvei.

Rudenī aizturēts un nogādāts Rīgas Galvenās policijas pārvaldes Kriminālpolicijas 1. nodaļā tika kāds 42 gadus vecs vīrietis. Lai panāktu atzišanos dubultslepkavībā, viņš uz trim diennaktīm ievietots iepriekšējās izmeklēšanas izolatorā, kur esot sists, spārdīts ar kājām un pakļauts psiholoģiskai vardarbībai. Pēc tam vīrietis atbrīvots bez jebkādiem policijas paskaidrojumiem. Pēc viņa sūdzības policija ierosinājusi dienesta izmeklēšanu.

Septembra beigās un oktobra sākumā Latvijā otrajā vizītē ieradās Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja.

Reliģijas brīvība

2002. gada 30. maijā Saeima pieņēma Alternatīvā dienesta likumu, kas stājās spēkā 2002. gada 1. jūlijā. Likums pieļauj aizvietot obligāto militāro dienestu ar alternatīvo jeb darba dienestu tiem jauniešiem, kuru idejiskā pārliecība neļauj dienēt armijā. Alternatīvā dienesta ilgums būs 24 mēneši, bet augstskolu beidzējiem — 18 mēneši. Parastā militārā dienesta ilgums ir 12 mēneši. Šis likums atrisinās gadījumus, kad militāro dienestu reliģiskās pārliecības dēļ atsakās pildīt, piemēram, Jehovas liecinieki. Tomēr saskaņā ar Aizsardzības ministrijas sniegto informāciju līdz gada beigām alternatīvajā dienestā nebija pieteikusies neviena persona.

Reliģijas brīvība saistāma arī ar iespējamiem diskriminācijas gadījumiem. 2002. gada novembrī Satversmes tiesa noraidīja Rīgas dievturu draudzes “Austra” iesniegto sūdzību, kurā tika apstrīdēta “Reliģisko organizāciju likuma” 6. panta 2. un 3. daļas atbilstība Satversmes 99. pantam (reliģiskās pārliecības brīvība) un 91. pantam (vienlīdzība likuma priekšā un diskriminācijas novēršana). Šīs normas paredz iespēju valsts un pašvaldību skolās mācīt kristīgās ticības mācību, ja skolā ir vismaz 10 skolēni, kas vēlas apgūt attiecīgās konfesijas mācību. Sūdzības iesniedzēji norādīja, ka kopš šā likuma stāšanās spēkā skolās nav atļauts mācīt tradicionālās dievturu reliģijas pārstāvjiem. Satversmes tiesa nolēma, ka reliģiskā organizācija var iesniegt sūdzību Satversmes tiesā, tomēr nevar tieši pārstāvēt individuus (piemēram, skolēnus), kuru tiesības uz vienlīdzību un tiesības uz reliģijas brīvību varētu būt pārkāptas. Sūdzība tika noraidīta, atsaucoties uz Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmo daļu, kas nosaka, ka par konstitucionālās sūdzības priekšmetu var būt vienīgi tiešas personas pamattiesību aizskārums.

Gada beigās Jehovas lieciniekus pārstāvošā sabiedriskā organizācija “Sargtorņa biedrība” vēlējās celt lūgšanu namu Rēzeknē. Pilsētas dome aicināja sabiedrību paust viedokli. Sabiedriskajā apspriešanā 818 cilvēki bija pret šādas celtnes būvniecību un tikai 12 — par. Rēzeknes pilsētas domes Infrastruktūras un sabiedriskās kārtības komiteja nepiešķīra būvniecības atļauju, galavārdu lēmuma pieņemšanā atstājot Rēzeknes pilsētas domei. Tomēr Tieslietu ministrija pauda, ka celtniecības aizliegums ir attaisnojams tikai divos gadījumos: ja atklājas kāds ar reliģiju nesaistīts atteikuma pamatojums vai arī ja pašvaldība uzskata, ka, atļaujot būvniecību, var izraisīties nopietni konflikti starp pilsētas iedzīvotājiem un Jehovas lieciniekiem.

Apstākļi ieslodzījuma vietās

Lielais pirmstiesas apcietināto skaits, ilgie apcietinājuma termiņi pieaugušajiem un pārblīvētie cietumi arī 2002. gadā joprojām bija aktuāla cilvēktiesību problēma.

2002. gada 31. decembrī Latvijas cietumos atradās 8358 ieslodzītie, no kuriem 4639 bija notiesāti, bet 3719 — atradās pirmstiesas apcietinājumā. Apcietināto personu skaits sasniedza rekordu laikā pēc neatkarības atgūšanas — 44,6%; attiecībā uz nepilngadīgajiem un sievietēm tas bija attiecīgi 62% un 55,3%.

Lai gan jau pirms diviem gadiem Krimināllikumā un Kriminālprocesa kodeksā tika pieņemti grozījumi, kas sekmēja nepilngadīgo likumpārkāpēju lietu ātrāku izskatīšanu, bieži vien viņiem kā drošības līdzeklis joprojām tiek izraudzīts apcietinājums. Latvijā nav izveidotas patversmes vai izstrādātas uzraudzības programmas nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, lai nodrošinātu viņiem stingru pirmstiesas uzraudzību, tomēr nepakļaujot cietuma nelabvēlīgai ietekmei.

Vairākos gadījumos ilgais tiesas pasludinātā sprieduma tulkošanas laiks krievvalodīgajiem notiesātajiem ir par iemeslu ievērojami ilgākam apcietinājuma termiņam. Saskaņā ar Kriminālprocesa kodeksu sprieduma noraksts notiesātajam izsniedzams ne vēlāk kā trīs dienu laikā pēc tā pasludināšanas. Spriedums stājas spēkā desmit dienu laikā (pārsūdzības termiņš) pēc tā saņemšanas. Ievērojot prasību, ka rakstveida spriedumam jābūt valodā, kuru prot notiesātais, šie termiņi tiek bieži pārkāpti, bieži — pat nesamērīgi ilgi. Piemēram, Rīgas apgabaltiesa pasludināja spriedumu 10. aprīlī, taču notiesātā, kas atradās Ilģuciema sieviešu cietumā, vēl līdz 3. decembrim, tātad pēc 230 dienām, nebija saņēmusi sprieduma tulkojumu krievu valodā. Tā kā spriedums nevarēja stāties spēkā, viņa turpināja atrasties apcietinājumā. Jāņem vērā, ka uz apcietinātajiem attiecas daudz lielāki tiesību ierobežojumi nekā uz notiesātajiem ieslodzītajiem.

Vairāki cietumi, īpaši izmeklēšanas nodaļas, bija pārpildīti. 2002. gadā Ilģuciema sieviešu cietuma izmeklēšanas nodaļas pārblīvētība sasniedza 150%.

Joprojām par problēmu uzskatāmi cietumu medicīniskās aprūpes nožēlojamie materiālie apstākļi, jo īpaši Centrālcietuma slimnīcā. Kopējais HIV inficēto skaits cietumos līdz oktobrim jau bija 655 jeb trešā daļa no visiem reģistrētajiem HIV inficētajiem valstī, un 154 ieslodzītie bija inficējušies ar HIV vīrusu, atrodoties cietumā.

Septembra vidū, mēģinot izspiest naudu, četri ieslodzītie Centrālcietumā nogalināja kameras biedru. Pret viņiem ierosināta krimināllieta par tīšu smagu miesas bojājumu

nodarīšanu, kas bijusi par iemeslu cietušā nāvei. No neoficiāliem avotiem zināms, ka vardarbība starp ieslodzītajiem Centrālcietumā nav neparasta parādība, tāpēc jau 1999. gadā Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēšanas komitejas ziņojumā tika norādīts uz nepieciešamību izstrādāt stratēģiju vardarbības novēršanai starp ieslodzītajiem visā cietumu sistēmā.

2002. gadā turpinājās cietumu demilitarizācija, — līdz gada beigām tikai trīs no piecdesmit cietumiem apsargāja obligātā militārā dienesta kareivji.

Vairākos cietumos, arī dažos Centrālcietuma korpusos, turpinājās remonts. Jaunais tieslietu ministrs Aivars Aksenoks gada beigās pauda neizpratni par nožēlojamajiem apstākļiem, kādos Brasas cietumā tiek turēti nepilngadīgie apcietinātie, un pieņēma lēmumu pārvietot 75 nepilngadīgos uz nesen izremontētu Matīsa cietuma korpusu.

Jūnijā tika veikti grozījumi Kriminālprocesa kodeksā. Saskaņā ar tiem prokurors un apsūdzētais var vienoties par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu tiesas izmeklēšanas laikā. Līdz labojumu pieņemšanai, pat ja apsūdzētais atzina savu vainu, lieta tiesā bija jāizskata, nopratinot visus lieciniekus, un tas vēl vairāk veicināja tiesu noslogotību, kā arī paildzināja apcietinājuma laiku. Izmaiņas, kas stājās spēkā novembrī, piešķir prokuroram tiesības izbeigt krimināllietu, nosacīti atbrīvojot personu no kriminālatbildības. Tādējādi tiesa netiek nodarbināta ar lietām par sīkiem nodarījumiem.

Rudenī izveidotā starpministriju darba grupa sāka Krimināllikuma izvērtēšanu, lai palielinātu noziedzīgo nodarījumu skaitu, par kuriem var piemērot sodus, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu. 2002. gada beigās Saeima pieņēma likumu “Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgajiem”, paredzot tiem vairāk ar brīvības atņemšanu nesaistītu sankciju. Valdība apstiprināja Probācijas koncepciju un 2003. gada janvārī piešķīra 190 000 latu Probācijas dienesta izveidei.

Novembrī pēc grozījumiem Kriminālprocesa kodeksā, kas noteic, ka no dienas, kad lieta saņemta tiesā, līdz lietas izskatīšanas pabeigšanai pirmās instances tiesā drošības līdzekļa apcietinājuma termiņš personai nedrīkst būt ilgāks par gadu un sešiem mēnešiem, tiesām bija jāatbrīvo teju 100 personu, mainot apcietinājumu pret citu drošības līdzekli.

Saeima pieņēma arī mazāk liberālus grozījumus Krimināllikumā, ierobežojot tiesnešu pilnvaras. Pirms tam tiesneši, pastāvot vainu mīkstinošiem apstākļiem, varēja piemērot zemāku sodu, kā paredzēts likumā, par visiem noziedzīgajiem nodarījumiem, bet tagad — par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziedzīgiem nodarījumiem, bet nevis par

smagiem un sevišķi smagiem noziedzīgiem nodarījumiem. Labojumi neattiecas uz sievietēm, pirmo reizi tiesājāmām personām un nepilngadīgajiem. Šādi grozījumi tika veikti pēc sabiedrības diskusijām, ko sāka politiķi un Valsts prezidente, kritizējot tiesnešus par pārāk maigiem sodiem narkodileru lietās.

2002. gada beigās tika publicēts un nodots apspriešanai ilgi gaidītais Kriminālprocesa likuma projekts.

Mazākumtautību tiesību aizsardzība

2002. gada 30. aprīlī Saeima veica vairākus grozījumus Satversmē (18., 21., 101. un 104. pantā), kas, iespējams, varētu ietekmēt mazākumtautību tiesības. 18. panta grozījumi nosaka, ka ievēlētajiem deputātiem jādod svinīgs solījums. Deputātam arī jāapņemas "būt uzticīgam Latvijai, stiprināt tās suverenitāti un latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, aizstāvēt Latviju kā neatkarīgu un demokrātisku valsti". Saeimas Kārtības rullī ietvertā norma, ka "Saeimas darba valoda ir latviešu valoda", nu ir paaugstināta konstitucionālā līmenī, iekļaujot to Satversmes 21. pantā. Savukārt Satversmes 101. pants tika papildināts ar nosacījumu, ka "Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi. Pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda". Satversmes 104. pants tagad skan šādi: "Ikvienam ir tiesības likumā paredzētajā veidā vērsties valsts un pašvaldību iestādēs ar iesniegumiem un saņemt atbildi pēc būtības. Ikvienam ir tiesības saņemt atbildi latviešu valodā."

Tas, kā šie grozījumi ietekmēs mazākumtautību tiesības, galvenokārt ir atkarīgs no to piemērošanas. Sarežģījumi varētu rasties, piemēram, ja solījums stiprināt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu tiktu interpretēts tā, ka deputāts nedrīkst iesniegt likumu grozījumus ar mērķi stiprināt mazākumtautību valodu statusu. 101. pants nostiprina konstitucionālā līmenī pašreizējo situāciju, kad pašvaldību vēlēšanās var piedalīties tikai pilsoņi (skatīt nodaļu "Vēlēšanas un politiskās tiesības").

Darbību turpināja Valsts valodas centrs, kura ilggadējā vadītāja Dzintra Hirša 2002. gadā atstāja amatu. Tagad centra vadītājs ir bijušais Dzintras Hiršas vietnieks Agris Timuška. Šajā centrā strādā 14 valodas inspektori, kuru pienākumos ir visā Latvijas teritorijā pārbaudīt, vai netiek pārkāpts Valsts valodas likums un noteikumi. Inspektori var uzlikt naudas sodus, un 2002. gadā šādi tika sodīti 421 persona, — lielākoties gadījumos, kad valsts valoda netika lietota, veicot profesionālos pienākumus, kā arī ja importēto preču anotācijām un preču zīmēm nebija pievienots tulkojums latviešu valodā vai tas bija nepilnīgs un kļūdainš. 2002. gada decembrī masu saziņas līdzekļos parādījās informācija par valodas pārbaudi Rēzeknes slimnīcā. Izrādījās, ka tur lielākā daļa darbinieku neprot

valsts valodu likumā noteiktajā pakāpē, un viņiem esot noteikts termiņš, līdz kuram jānokārto valodas pārbaude vajadzīgajā (trešajā) pakāpē.

Citā gadījumā, kas arī skar valodas jomu, Salaspils vidusskolas bioloģijas skolotāja ierosināja civillietu par atbrīvošanu no darba nepietiekamas valsts valodas prasmes dēļ. 2002. gada 22. novembrī Rīgas rajona tiesa nosprieda: tā kā skolotājas 3. līmeņa valsts valodas sertifikāts nav anulēts, nav arī tiesiska pamata apšaubīt viņas valodas prasmi un skolotāja jāatjauno darbā. Tiesa noraidīja viņas prasību pēc atlīdzības par darba piespiedu kavējumu, norādot, ka neesot skaidrs, vai skolotāja pēc atlaišanas ir saņēmusi bezdarbnieces pabalstu vai ne, tālab nevarot lemt par šo jautājumu. Skolotāja ir atjaunota darbā, bet gan skola, gan skolotāja pārsūdzēja tiesas spriedumu.

2002. gadā pieauga sabiedrības un politiskā interese par izglītības reformu un vidusskolu pāreju uz mācībām valsts valodā, kas paredzēta 2004. gadā. Lai gan Izglītības un zinātnes ministrija izstrādā stundu plānu skolām, kuras savā darbā izmanto mazākumtautību izglītības programmu vidusskolām, šīs jomas novērotāji apšaubā ministrijas izteikto apgalvojumu, ka programmas ietvaros būs iespējams 30–40% mācību stundu laika strādāt mazākumtautību valodās. Visi obligātie priekšmeti tiks mācīti tikai latviski. Vienīgais izņēmums būs svešvalodu stundas. Tikai izvēles mācību priekšmetus būs iespējams daļēji apgūt citās valodās. Uztraukumu radījuši ne tikai reformas mērķi, bet arī iespējamība, ka daudzas skolas nebūs gatavas 2004. gadā uzsākt mācības pēc šīs programmas. Sabiedrībā mazāk kritizēts ir bilingvālās izglītības plāns pamatskolām, kas paredz pakāpenisku pāreju uz arvien lielāku mācību priekšmetu skaitu latviešu valodā.

Vēl viens ļoti svarīgs jautājums mazākumtautību jomā ir neratificētā Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par mazākumtautību aizsardzību, kuru Latvija parakstīja 1995. gadā. Priekšlikumi ratificēt konvenciju iesniegti četras reizes un vienmēr noraidīti. Tomēr vairāku partiju pārstāvji izteica savu viedokli šajā jautājumā pirms Saeimas vēlēšanām 2002. gada rudenī, paužot zināmas cerības, ka jaunā Saeima varētu beidzot ratificēt konvenciju.

Etniskās integrācijas jomā bija arī pozitīvāki pavērsieni. Valdība turpināja īstenot valsts programmu "Sabiedrības integrācija Latvijā", kuras mērķis ir veicināt sabiedrības saliedētību, līdzdalību un nacionālo saskaņu. Sabiedrības integrācijas fonds (SIF), kas ir atbildīgs par finansējuma sadalījumu integrācijas projektiem, 2002. gadā nolēma atbalstīt 120 projektus 310 000 latu apmērā. Etniskās integrācijas projektiem tika piešķirti 190 000 latu. Kopējo SIF budžetu veido valsts un ES *Phare* programmas līdzekļi, kur *Phare* ieguldījums ir 60 000 latu. (Papildus šim ES *Phare* finansējumam SIF saņēma arī *Phare* līdzekļus tehniskās palīdzības formā.) Projekti tika izraudzīti konkursa kārtībā konkrētās

jomās: tādās kā latviešu valodas kursu nodrošināšana personām, kuras vēlas naturalizēties, sabiedrības integrācijas procesa izpēte, etniskās integrācijas projekti NVO sektorā, skolēnu apmaiņa un skolu sadarbības programmas, atbalsta programmas nacionālajām kultūras biedrībām un apvienībām, mediju programmas, kuru mērķis ir veicināt saliedētas sabiedrības veidošanos. 2003. gadā SIF finansējums ievērojami palielināsies — ārvalstu finansējuma daļa (ieskaitot tehnisko palīdzību) sasniegs 1 400 000 latu, savukārt no valsts budžeta tiks atvēlēti 600 000 latu.

Vairāk nekā 10 000 cilvēku no dažādām mērķgrupām, lielākoties skolotāji, apmeklēja Latviešu valodas apguves valsts programmas latviešu valodas kursus, un apmēram 1700 cilvēku mācījās valodas apguves metodoloģijas kursus. Ar *Phare* finansiālo atbalstu tika izstrādāti jauni bezmaksas bilingvālie mācību materiāli un grāmatas. 2002. gadā tika sākta arī jauna, interesanta programma — latviešu valodas mācīšana krieviski runājošo skolēnu vecākiem.

Iespējams, nozīmīgākais valsts līmeņa notikums mazākumtautību tiesību aizsardzības un sabiedrības integrācijas jomā bija īpašo uzdevumu ministra posteņa sabiedrības integrācijas lietās izveide. 2002. gada 21. novembrī Saeima šajā amatā apstiprināja ilggadējo nevalstiskas organizācijas — Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra — direktoru Nilu Muižnieku. 2003. gadā valdība ministrijas izveidei piešķīra 420 000 latu, plānojot, ka tajā strādās 21 darbinieks. Papildu finansējums vairāk nekā 500 000 latu apmērā nāk no ES *Phare/Access* projekta finansēm, kas iepriekš bija īpašo uzdevuma ministra valsts reformu lietās pārraudzībā. Integrācijas ministrija izveidota uz Sabiedrības integrācijas departamenta, kas agrāk bija Tieslietu ministrijas pakļautībā, un Nacionālo minoritāšu lietu departamenta, kas iepriekš bija Naturalizācijas pārvaldes struktūrvienība, bāzes. Papildus sabiedrības integrācijas jautājumu risināšanai ministrija pārraudzīs Eiropas Savienības direktīvas par rasu vienlīdzību ieviešanu. Pēc stāšanās amatā ministrs paziņoja, ka vēlas uzlabot dialogu ar minoritātēm, tādēļ tiks izveidota konsultatīvā padome 15 cilvēku sastāvā, kas atradīsies ministrijas sekretariāta pakļautībā. Ministrs bija arī pirmais valdības pārstāvis, kas atklāti aicināja ratificēt Vispārējo konvenciju par mazākumtautību aizsardzību.

Pilsonība

No 1995. gada, kad Latvijā tika uzsākta naturalizācija, līdz 2002. gada beigām naturalizācijas kārtībā Latvijas pilsonību bija ieguvuši apmēram 59 000 iedzīvotāju. Taču joprojām apmēram 505 000 jeb 22% valsts pastāvīgo iedzīvotāju ir nepilsoņi. Lai gan pirmajos 4–5 gada mēnešos iesniegto naturalizācijas pieteikumu skaits pieauga

salīdzinājumā ar iesniegumu skaitu iepriekšējo divu gadu pirmajā pusē, vēlāk tas strauji samazinājās, un 2002. gada jūlijā iesniegto pieteikumu skaits jau bija viszemākais kopš 1998. gada, kad tika atcelta pilsonības logu sistēma. Kopā pagājušajā gadā bija iesniegti 8370 pieteikumi, un tas ir daudz mazāk nekā 1999. gadā (15 183) un 2000. gadā (10 692), kad iesniegumu skaits bija vislielākais.

Bērnus, kuri dzimuši Latvijā pēc 1991. gada 21. augusta, var atzīt par Latvijas pilsoņiem bez naturalizācijas, tāpēc bažas izraisa fakts, ka no gandrīz 20 000 bērnu, kam ir tiesības saņemt Latvijas pilsonību automātiski, līdz 2002. gada decembra beigām pilsonībā reģistrēti bija tikai 995 un bija saņemti 1011 pieteikumi. Tas varētu norādīt uz motivācijas vai informācijas, vai abu šo faktoru trūkumu reizē.

2002. gadā valdība veica līdz šim nebijušus naturalizācijas veicināšanas pasākumus. Februāra vidū beidzās kampaņa sabiedrības informēšanai un izpratnes veicināšanai par pilsonību. To ierosināja un vadīja Naturalizācijas pārvalde un EDSO misija Latvijā (līdz tās slēgšanai 2001. gada decembrī), kā arī ANO Attīstības programma Latvijā, izmantojot starptautisko donoru līdzekļus. Kampaņa galvenokārt pievērsās informācijai un reklāmām medijos, tā ietvēra arī informatīvo bukletu nosūtīšanu tieši adresātiem un īslaicīgi uzstādītās informatīvās teltis. Papildus darbojās bezmaksas tālruņa numurs Naturalizācijas pārvaldē, kā arī mājas lapa internetā. Pirmie kampaņas rezultāti iezīmēja tikai īslaicīgu labvēlīgu iespaidu uz naturalizācijas pieteikumu skaitu pirmajos trijos 2002. gada mēnešos. Šī kampaņa bija viens no retajiem gadījumiem, kad valsts demonstrē centienus uzrunāt plašo nepilsoņu loku. Tās ietekmi, iespējams, mazināja nacionālistiski noskaņoto politiķu opozīcija un pārmēti korupcijā dažiem Naturalizācijas pārvaldes darbiniekiem. Sākot ar maiju, kampaņas efekts mazinājās, bet gada beigās iesniegumu skaits bija mazāks nekā jebkad.

Pirmoreiz izteiktie valdības locekļu — nesēn apstiprinātā integrācijas ministra un savā ziņā arī ārlietu ministres — paziņojumi, aicinot nepilsoņus naturalizēties, varētu būt zīme, ka valdības attieksme pret šo jautājumu kļūs labvēlīgāka. No otras puses, arī apstākļi, ka nepilsoņiem trūkst motivācijas naturalizēties, uzskatāms par problēmu, kuras risināšanu īpaši neveicina opozīcijas partiju aicinājumi piešķirt nepilsoņiem Latvijas pilsonību automātiski. 2002. gada decembrī Latvijai izteiktais uzaicinājums kļūt par ES dalībvalsti varētu netieši ietekmēt Latvijas valsts vadītāju politisko gribu mazināt nepilsoņu skaitu, kā arī kļūt par vēl vienu iemeslu, lai naturalizētos ekonomiski aktīvie nepilsoņi.

2002. gadā Saeimas komisijām tika nodots Eiropas Padomes Konvencijas par pilsonību ratifikācijas likumprojekts, ko Ministru kabinets parakstīja 2001. gada maijā. Taču, gadam beidzoties, tas nebija nonācis pat līdz pirmajam lasījumam Saeimā.

Ksenofobija, rasu diskriminācija, homofobija un naida kurināšana

Latviešu un krievu ekstrēmisti turpināja darboties un izplatīt propagandu, taču saskārās ar tiesību aizsardzības iestāžu reakciju. 2001. gada janvārī Guntaram Landmanim piesprieda astoņu mēnešu cietumsodu par nacionālā naida kurināšanu viņa izdotajā klaji antisemitiskajā biļetenā "Patriots". 11. novembrī Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija izskatīja lietu apelācijas kārtībā un atstāja spēkā atzinumu, ka G. Landmanis ir vainīgs saskaņā ar Krimināllikuma 78. panta 1. daļu (nacionālā vai rasu naida kurināšana), kā arī palielināja soda termiņu līdz vienam gadam, vienlaikus mikstinot spriedumu, nosakot soda izpildi nosacīti. Tiesa arī nosprieda, ka G. Landmanim jāsamaksā kompensācija 600 latu apjomā. Tā bija pirmā reize, kad Latvijā kādu notiesā pēc šī Krimināllikuma panta.

Izdevējs Aivars Garda turpināja aktīvi darboties, 2002. gada sākumā izdodot jaunu avīzi "DDD" ("Deokupācija, Dekolonizācija, Deboļševizācija") un rakstu krājumu "Homoseksuālisms — cilvēces negods un posts". A. Gardas priekšvārds šai grāmatai bija iemesls krimināllietai par goda un cieņas aizskaršanu. Latvijas Radio ģenerāldirektors Dzintris Kolāts, par kuru A. Garda izteicās, ka viņam esot "piepidarotas smadzenes" un viņš uzskatāms par "civilokupantu un pederastu kvēlu aizstāvi", iesniedza sūdzību Ģenerālprokuratūrā, kura to pārsūtīja Drošības policijai. Tā ierosināja lietu pēc Krimināllikuma 271. panta par valsts amatpersonas goda un cieņas aizskaršanu, kas draud ar nopietnu sankciju — pat cietumsodu.

Lielākās neonacistiskās organizācijas Latvijā — Krievu nacionālās vienotības (KNV) — aktivisti 2002. gada sākumā pievērsa sev tiesību aizsardzības iestāžu uzmanību, kā arī centās iegūt politisku ietekmi. Aprīlī, kad avīzes "Novij Porjadok" otrajā numurā parādījās antisemitisks raksts, kas noliedza holokaustu, kā arī bija publicēta Kalašņikova automāta salikšanas instrukcija, Drošības policija sāka izmeklēšanu pret KNV par iespējamo nacionālā naida kurināšanu. Maijā KNV pārņēma reģistrēto Latvijas Nacionāli demokrātisko partiju (LNDP) un ievēlēja KNV vadītāju nepilsoni Jevgeņiju Osipovu par partijas priekšsēdētāju. Līdz šim LNDP bija ļoti neliels, labējs populistisks grupējums, kura līderis Armands Māliņš piesaistīja masu saziņas līdzekļu uzmanību 1997. gadā, ķengādams "krievu-žīdu plutokrātus" un homoseksuālistus. 2002. gada 30. maijā Kurzemes apgabaltiesa notiesāja 15 jauniešu grupu, ieskaitot trīs KNV biedrus, par bruņotu laupīšanu un nelegālu ieroču glabāšanu. KNV biedri saņēma bargākus sodus nekā citi — brīvības atņemšanu uz 6 gadiem un 10 mēnešiem, 5 gadiem un 3,5 gadiem. Tiesa arī uzdeva prokuratūrai veikt rūpīgu izmeklēšanu par KNV līdera Jevgeņija Osipova iespējamo saistību ar šiem noziegumiem. 13. jūlijā Liepājas policija uz īsu brīdi aizturēja četrus LNDP biedrus, arī J. Osipovu, kuri bija plānojuši nesankcionētu demonstrāciju, un konfiscēja viņu mašīnā atrastos partijas materiālus.

21. jūnijā Latvijas varas iestādes uz Krieviju izraidīja Sergeju Soloveju un Maksimu Žurkinu — pēdējos divus Krievijas nacionālboļševikus, kas nelegāli iebrauca Latvijā un 2000. gada 17. novembrī draudēja uzspridzināt Sv. Pētera baznīcas torni. Vairākus citus Krievijas NBP aktivistus pēc izciestā cietumsoda izraidīja jau agrāk.

Gada beigās aktivizējās Vladimira Lindermaņa vadītā nacionālboļševiku sabiedriskā organizācija “Pobeda”. Novembra sākumā V. Lindermanis pievērsa sev uzmanību demonstrācijā pie Rīgas domes par Džohara Dudajeva ielas pārdēvēšanu, vicinot plāksnīti ar ielas nosaukumu, kuru, pēc paša vārdiem, viņš bija nozadzis no mājas. Savukārt Drošības policija pieprasīja Uzņēmumu reģistra viedokli par “Pobedas” darbības beigšanu, pamatojoties uz to, ka organizācijas biedri neievēro tās statūtus. Uzņēmumu reģistrs piekrita un aicināja leikšlietu ministriju iesniegt pieteikumu par lietas izskatīšanu. 20. novembrī Drošības policija veica kratīšanu četrās vietās Rīgā, ieskaitot organizācijas “Pobeda” biroju, V. Lindermaņa un “Pobedas” valdes locekles O. Morozovas mājas, kā arī organizācijas biroju Daugavpilī. Tika atrasti pieci kilogrami trotila, ieroči, municija un skrejlapas ar draudiem politiķiem. Septiņas personas tika arestētas Rīgā un viena — Daugavpilī. Četri cilvēki tika atbrīvoti pret parakstu par dzīvesvietas nemainīšanu, bet pārējie palika apcietinājumā. Pats V. Lindermanis tajā laikā atradās Krievijā un vēroja Krievijas Nacionālboļševiku partijas līdera Ļimonova tiesu. V. Lindermanis arī esot iesaistījies Krievijas Nacionālboļševiku partijas vadībā, kamēr Ļimonovs tajā nevar darboties. Kļuva zināms, ka V. Lindermanis ir ticis ar Krievijas domes deputātiem, lai lūgtu viņu neizraidīt no šīs valsts. 2. decembrī tika ierosinātas krimināllietas pret Olgu Morozovu, Artūru Petrovu un Raimondu Krumgoltu par aicināšanu uz vardarbīgu valsts varas gāšanu, kā arī neatļautu sprāgstvielu glabāšanu. 3. decembrī Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona prokurors uzrādīja tādu pašu apsūdzību V. Lindermanim. Tiek gatavoti dokumenti, lai uzsāktu apsūdzētā starptautisku meklēšanu. 5. decembrī iekšlietu ministrs Māris Gulbis saņēma V. Lindermaņa vēstuli, kurā apgalvots, ka materiāli, ko Drošības policija atrada kratīšanas laikā, nav tur bijuši iepriekš.

Papildus šim pretēju uzskatu ekstrēmistu aktivitātēm vēlēšanu kampaņas laikā parādījās dažas uztraucošas ksenofobijas pazīmes. Jūnija beigās izvērtās diskusija par jauna politiskā spēka — Brīvības partijas — rasistisko priekšvēlēšanu reklāmu. Skrejlapās un televīzijas reklāmā bija redzami tumšādaini vīrieši Latvijas armijas formas tērpos pie Brīvības pieminekļa un pēc tam apkampjot meiteni latviešu tautas tērpā, bet papildinošais teksts skanēja: “Šodien Latvijas sargs — varbūt rīt Tavs znots?” Konteksts norādīja uz iespējamo ekonomisko imigrantu pieplūdumu Latvijā pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. Lai arī tiesību aizsardzības iestādes nekonstatēja naida kurināšanas sastāvu, Latvijas Televīzijas vadība atteicās pārraidīt šo reklāmu, apgalvojot, ka tā ir pretrunā ar Radio un televīzijas likuma 17. panta 3. daļas 3. punktu, kurā noteikts, ka raidījumi nedrīkst ietvert “musinājumu uz nacionālo, rasu, dzimumu vai reliģisko naidu, uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu”.

Televīzijas reklāmas dalībnieki, divi melnādaini mūziķi no grupas “Los Amigos”, apgalvoja, ka filmējoties nav zinājuši reklāmas saturu, un iesniedza tiesā prasību pret Brīvības partiju. 2. decembrī Rīgas apgabaltiesa atzina, ka reklāma ir godu un cieņu aizskaroša un nosprieda, ka Brīvības partijai jāmaksā par atvairošanās pārraidīšanu Latvijas Televīzijā visizdevīgākajā laikā, kā arī jānosūta pa pastu Latvijas iedzīvotājiem 180 000 atvairošanās vēstuļu. Partijai turklāt bija jākompensē abiem mūziķiem morālais kaitējums 3000 latu apmērā un tiesas izdevumi — 150 latu.

Mazāk pamanīta tika Jura Žuravļova vadītās Sociāldemokrātiskās labklājības partija izplatītā ksenofobiskā, pret Eiropas Savienību vērstā reklāma — karikatūra, kurā attēlots melnādains vīrietis un sievietē latviešu tautastērpā. Ne Brīvības partija, ne Sociāldemokrātiskā labklājības partija neieguva balsu skaitu, kas nepieciešams, lai iekļūtu Saeimā.

Pirmo reizi Latvijā parādījās informācija par konkrētu uzbrukumu ārzemniekam viņa ādas krāsas dēļ. Atgadījums notika Vecrīgā. Ar ķēdēm bruņoto uzbrucēju grupa izkliedza rasistiskas piezīmes. Tā kā cietušais pēc notikuma neiesniedza pieteikumu policijā, izmeklēšana šajā lietā nav bijusi iespējama.

Kara noziegumi un noziegumi pret cilvēci

2002. gadā turpinājās tiesas procesi pret kara noziegumos un noziegumos pret cilvēci (genocidā) apsūdzētajiem. Netika ierosināta neviena jauna lieta pret nacistu kara noziegumos aizdomās turētām personām. Izraisīja diskusijas, taču neguva atsaucību un palika bez rezultātiem Vīzentāla Jeruzalemes centra direktora Efraima Zurofa aicinājums “Pēdējā iespēja”, kurā tika solīts 10 000 ASV dolāru par tādu informāciju, uz kuras pamata varētu ierosināt lietu pret iespējamiem nacistu kara noziedzniekiem. Lai gan divi iepriekš apsūdzētie kara noziedznieki (Konrāds Kalējs un Kārlis Ozols) jau ir miruši, Ģenerālprokuratūras Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas nodaļa ir iesniegusi labojumus jaunajam Kriminālprocesa kodeksam, nosakot veidu, kā turpināt lietu pēc apsūdzēto nāves. Šobrīd likums paredz, ka lietas par šādiem noziegumiem jāturpina arī apsūdzētā nāves gadījumā, bet nenosaka, kā šis process jāveic.

Par kara noziegumiem tika tiesāts Vasilijš Kononovs. Viņš ir apsūdzēts Mazo Batu sādžas civiliedzīvotāju nogalināšanā. V. Kononovs tika sodīts ar brīvības atņemšanu, taču 2000. gadā viņu atbrīvoja, lai lietā veiktu tālāku izmeklēšanu un precizēšanu. 2002. gada maijā Latgales apgabaltiesa Rēzeknē atkal sāka izskatīt krimināllietu par apsūdzību kara noziegumos. Lieta nokļuva ne tikai Latvijas sabiedrības uzmanības lokā, bet arī guva atbalsi Krievijā: oficiālas Krievijas aprindas izteica paziņojumus, pie Latvijas vēstniecības Maskavā notika demonstrācijas.

Apsūdzība noziegumos pret cilvēci tika uzrādīta arī amatpersonām, kas piedalījās Latvijas iedzīvotāju izsūtīšanā 1941. un 1949. gadā. Lietas balstījās uz Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisijas informāciju. Gadu gaitā šajā sakarā ierosinātas vismaz 9 lietas. Notiesātais Noviks ir miris ieslodzījuma vietā, Savenko — izcietis piespriesto sodu, savukārt Kirsanovs miris psihoneiroloģiskajā slimnīcā pirms tiesas sēdes. Citi apsūdzētie gaida tiesas spriedumu. Gada laikā dažās lietās notika jauni pavērsieni. Martā Rīgas apgabaltiesa sliktā veselības stāvokļa dēļ atbrīvoja Mihailu Farbtuhu, kurš 2000. gada 17. maijā bija notiesāts ar brīvības atņemšanu uz pieciem gadiem par genocīdu pret iedzīvotājiem, kas veikts, 1941. gadā parakstot izsūtīšanas pavēles 31 ģimenei. 2002. gada februārī Kurzemes apgabaltiesa atlika Nikolaja Tesa lietu. N. Tess bija apsūdzēts noziegumos pret cilvēci un genocīdā pēc Krimināllikuma 68.1. panta par izsūtīšanas pavēļu parakstīšanu 138 cilvēkiem 1949. gadā. Lietas izskatīšanu atlika, jo apsūdzētais vērsās Satversmes tiesā, apgalvojot, ka Krimināllikuma panti neatbilst starptautiskajām tiesību normām. Kopš 2002. gada jūnija tiesai nodota Nikolaja Larionova lieta. Viņš apsūdzēts par piedalīšanos 1949. gada izsūtīšanā. Lietas izskatīšanu vairākas reizes atlika apsūdzētā sliktās veselības dēļ. Process turpinājās visu 2002. gada decembri, kad Zemgales apgabaltiesa noklausījās lieciniekus.

Bēgļu un patvēruma meklētāju tiesību aizsardzība

Lai saskaņotu Latvijas likumdošanu ar Eiropas Savienības normām patvēruma jautājumos un citiem starptautiskajiem standartiem šajā jomā, Saeima pieņēma jaunu Patvēruma likumu, kas paplašina bēgļa jēdziena piemērošanu, ieviešot pagaidu aizsardzību un alternatīvo statusu. Likumā arī ietverta iespēja izskatīt saīsinātajā kārtībā patvēruma pieteikumu uz robežas. Likums stājās spēkā 2002. gada 1. septembrī. Līdz gada beigām alternatīvais statuss tika piešķirts trim bezvalstniekiem no Baltkrievijas.

31. oktobrī Saeima pieņēma Imigrācijas likumu, kurš aizstās 1992. gada likumu “Par ārvalstnieku un bezvalstnieku ieceļošanu un uzturēšanos Latvijas Republikā”. Jaunais likums stāsies spēkā 2003. gada 1. maijā. Starp novitātēm minamas tiesības uz uzturēšanās atļauju pilsoņu un nepilsoņu vecākiem, kas sasnieguši LR noteikto pensijas vecumu.

Šobrīd Latvijā ir tikai 11 oficiāli atzīti bēgļi: 8 — pamatojoties uz 1951. gada ANO Ženēvas bēgļu konvenciju, un trīs — ar alternatīvo statusu. 2002. gadā patvērumu Latvijā lūdza 30 personas, pārsvarā no Slovākijas (9) un Krievijas (11). Tas ir krietni vairāk nekā 2001. gadā, kad bija 14 patvēruma meklētāju. Vislielākais patvēruma meklētāju skaits Latvijā tomēr bija 1998. gadā — 58 personas.

2002. gadā bažas joprojām izraisīja apstākļi Olaines nelegālo imigrantu uzturēšanās nometnē: tie līdzinājās apstākļiem cietumā. Personas bija aizturētas un nogādātas Olainē, lai tiktu izraidītas no Latvijas, dažādu iemeslu dēļ, taču vairākus no tiem var uzskatīt par ļoti apšaubāmiem: piemēram, tāpēc, ka likumā noteiktā laikā bijušās PSRS pase nav apmainīta pret LR personas dokumentiem. Pieņemot lēmumu par personas izraidīšanu no valsts, dažkārt nopietni tika pārkāpts ģimenes vienotības princips.

Aizturētie nesaņēma pietiekamu informāciju par savām tiesībām, ieskaitot izraidīšanas rīkojuma pārsūdzību, turklāt viņiem bija ļoti ierobežotas iespējas realizēt šīs tiesības, kā arī saņemt juridisko palīdzību. Vairāki aizturētie apgalvoja, ka viņiem likts parakstīt izraidīšanas rīkojumu ar nepatiesu datumu vai neiztulkojot un neizskaidrojot tekstu. Tika noraidīti aizturēto lūgumi ļaut apmeklēt slimus radniekus, pat bērnus, un saņemt medicīnisko palīdzību, kā arī zobārsta pakalpojumus ārpus nometnes.

Vienīgā sabiedriskā organizācija, kas regulāri apmeklē Olaines nelegālo imigrantu pagaidu uzturēšanās nometni un iespēju robežās sniedz juridisko un sociālo palīdzību, ir Latvijas Ārzemnieku asociācija (no 2003. gada — Ārzemnieku konsultāciju centrs). Šīs vizītes ir iespējamās, pateicoties atbalstam, ko sniedz ANO Augstais komisārs bēgļu jautājumos (UNHCR).

2002. gadā tika saņemtas ziņas par gadījumu, kad persona pavadījusi Olaines nometnē pusotru gadu. Tiesa atzina, ka Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes lēmums par personas aizturēšanu un izraidīšanu bijis nelikumīgs, tālab cietusi persona iesniedza Tieslietu ministrijai pieteikumu par zaudējumu atlīdzību, pamatojoties uz likumu “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”. Tieslietu ministrija pieteikumu noraidīja, norādot, ka zaudējumu atlīdzināšanas pienākums attiecas tikai uz gadījumiem, kad persona aizturēta sakarā ar apsūdzību krimināllietā. Šobrīd Tieslietu ministrijas lēmums pārsūdzēts civilprasības kārtībā.

Sieviešu tiesības

Pēc vairākus gadus ilgiem mēģinājumiem un asām debatēm Saeima beidzot pieņēma Seksuālās un reproduktīvās veselības likumu, kas stājās spēkā 1. jūlijā. Šis likums garantē tiesības uz abortu, kas līdz šim bija noteiktas tikai ar 1993. gadā izdotu Labklājības ministrijas pavēli.

11. martā tika apstiprināta Dzimumu līdztiesības padome — konsultatīva valsts institūcija ar uzdevumu veicināt vienotas dzimumlīdztiesības politikas izstrādi un jau akceptētās

dzimumlīdztiesības koncepcijas īstenošanu. Padome tika apstiprināta 11. martā. Padomi vada labklājības ministrs, un tajā ir 12 locekļi.

2002. gadā otro reizi Latvijas tiesu praksē tika izskatīta sūdzība par dzimumu diskrimināciju. Februāra vidū Rīgas apgabaltiesa atstāja spēkā Rīgas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedumu, kurā norādīts, ka Rīgas Centrālcietums pārkāpis Ingas Muhinas tiesības, atsakoties pieņemt viņu darbā cietumā par uzraudzi tāpēc, ka viņa ir sieviete. Tiesa atzina, ka Rīgas Centrālcietums pārkāpis Latvijas Darba likumu kodeksu, Satversmi un ANO konvenciju "Par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu". Tiesa tomēr noraidīja I. Muhinas prasību pēc atlīdzības. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija uzskatīja, ka I. Muhinas tiesību pārkāpuma konstatēšana un atbildētāja pārstāvja atvairošanās prasītājam tiesas zālē par nekorekto atteikumu ir pienācīga atlīdzība un nav pamata piedzīt materiālu atlīdzību. Tiesa ignorēja faktu, ka nav pieļaujami sludinājumi, kuros darbs tiek piedāvāts tikai viena dzimuma pārstāvjiem, un paskaidroja, ka prasītāja, atbildot uz sludinājumu, kurā konkrēti norādīts, ka darba piedāvājums tiek izteikts vīriešiem, pati ar savu rīcību apzināti izraisījusi savas diskriminācijas iespējamību.

Kasācijas sūdzībā prasītāja lūdza atcelt Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas spriedumu daļā par noraidīto atlīdzību, uzskatot, ka tiesa šajā sakarā sašaurināti tulkojusi Civillikumu. Civillikuma 2352.a. pantā paredzēts, ka personai, kas prettiesiski aizskar citas personas godu un cieņu ar darbiem, ir jānodod atlīdzība — mantiska kompensācija. I. Muhina norādīja, ka ANO konvencijā "Par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu" teikts: "Diskriminācija pārkāpj cilvēka cieņas respektēšanas principu," taču tiesa nav uzskatījusi, ka diskriminācija ir radījusi morālu kaitējumu un būtu uzskatāma par godu un cieņu aizskarošu. Augstākās tiesas Senāts atstāja Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas spriedumu negrozītu un noraidīja atlīdzības prasību, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi (Džamils pret Franciju, Kamencinds pret Šveici), kur tiesa norādījusi, ka pats tiesas spriedums ir pietiekama prasītāja nemantisko zaudējumu atlīdzība.

25. aprīlī Saeima pieņēma grozījumus Krimināllikumā, nostiprinot tajā normas, kas vērstas pret cilvēku tirdzniecību. Kopš 2000. gada maija Krimināllikumā bija paredzēta tikai kriminālatbildība par personas nosūtīšanu ar tās piekrišanu uz ārvalsti seksuālai izmantošanai. Jaunie grozījumi izskaidro cilvēku tirdzniecības jēdzienu (154.² pants) un noteic, ka par cilvēku tirdzniecību uz ārvalsti dažādos kvalificējošos apstākļos soda ar brīvības atņemšanu no trim līdz piecpadsmit gadiem (154.¹ pants). Atbildība par cilvēku tirdzniecību ieviesta saskaņā ar ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolu par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu.

2002. gadā tika ierosinātas 13 krimināllietas par personu nosūtīšanu ar to piekrišanu uz ārvalsti seksuālai izmantošanai, un notika pirmās tiesas, kur uzrādīta apsūdzība šādā nodarījumā. Rudenī Labklājības ministrija un citas valsts iestādes, Starptautiskās migrācijas organizācijas Latvijas birojs un nevalstiskās organizācijas sadarbībā ar Ziemeļvalstu un Baltijas valstu valdībām organizēja plašu sabiedrības un riska grupu izglītošanas kampaņu par cilvēku tirdzniecību.

Bērna tiesības

Masu saziņas līdzekļi un nevalstiskā organizācija “Glābiet bērnus” 2002. gadā norādīja uz vairākiem gadījumiem, kad bērnu iestāžu darbinieki bija nežēlīgi izturējušies pret bērniem. Turpinājās tiesas prāva pret Aleksandrovas speciālās internātskolas pedagogu, kurš tika apsūdzēts vardarbībā pret audzēkņiem. 24. janvārī Latgales apgabaltiesa nosūtīja O. Lisenoka lietu Krāslavas rajona tiesai atkārtotai izskatīšanai citā tiesas sastāvā. Martā Krāslavas rajona prokuratūra pabeidza pirmstiesas izmeklēšanu un nosūtīja Krāslavas rajona tiesai krimināllietu pret vēl četriem Aleksandrovas internātskolas pedagogiem.

Martā četru Rēzeknes rajona Nagļu pagasta bērnudārza “Priedīte” audzēkņu vecāki ziņoja par cietsirdību un vardarbību pret bērniem. Vecāki norādīja, ka bērni par negulēšanu dienviņdū tikuši sieti pie gultas un par nepaklausību likti karcerī. Aprīlī Rēzeknes rajona prokuratūra ierosināja krimināllietu par cietsirdīgu un vardarbīgu izturēšanos pret bērniem. No darba tika atlaista bērnudārza direktore, un bērnudārzu 9. maijā slēdza. Jūlijā Rēzeknes rajona prokuratūra uzrādīja apsūdzību divām audzinātājām.

Septembra sākumā masu mediju uzmanības lokā nonāca gadījums, kad pirmajā skolas dienā klasē netika ielaists 11 gadus vecs skolnieks, jo skolas administrācija bija uzzinājusi, ka zēns ir inficēts ar HIV.

Jaunajā valdībā tika izveidots jauns postenis — īpašu uzdevumu ministrs ģimenes un bērnu lietās. Tajā apstiprināja Aināru Baštiku no Latvijas Pirmās partijas.

Oktobrī 7. Saeima pieņēma grozījumus Civillikumā attiecībā uz bērnu adopcijas kārtību. Tie paredzēja, ka bērnu var adoptēt tikai tad, ja viņš vismaz sešus mēnešus ir atradies potenciālā adoptētāja aprūpē, lai konstatētu bērna un adoptētāja savstarpējo piemērotību. Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga nosūtīja šos grozījumus atkārtotai izskatīšanai Saeimā, skaidrojot, ka tie apturētu jau tā sarežģīto un lēno adopcijas procesu. Decembra vidū vienā no savām pirmajām sēdēm 8. Saeima šo normu atcēla. Tieslietu ministrija ir sākusi izstrādāt jaunus Ministru kabineta noteikumus par adopcijas kārtību, saskaņojot tos

ar Eiropas konvenciju par bērnu adopciju un 1993. gada Hāgas konvenciju par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijā.

57 Latvijas bērnu namos atradās aptuveni 3600 bērnu. No tiem var adoptēt tikai 300 bērnus, kuri ir juridiski brīvi. Līdz 2000. gadam ar likumu bija atļauts adoptēt bērnu, ja vecāki sešus mēnešus neizrādīja par viņu nekādu interesi. Patlaban ne Civillikumā, ne likumā "Par bāriņtiesām un pagasttiesām" nav noteikts laiks, kad bērns kļūst juridiski brīvs. 2001. gada sākumā ANO Bērnu tiesību komiteja puda bažas, ka normas, kuras regulē adopciju, ir novecojušas, un norādīja uz lielo bērnu skaitu, kas spiesti ilgu laiku dzīvot bērnu namos un citās iestādēs. Latvijai tika rekomendēts pieņemt jaunas adopcijas normas, kā arī veicināt audžuģimeņu aprūpes sistēmu.

Garīgi slimo tiesības

2002. gadā turpinājās izmeklēšana krimināllietā par vardarbību specializētajā sociālās aprūpes centrā bērniem ar garīga rakstura traucējumiem "Veģi". 28. jūnijā prokuratūra trim "Veģu" darbiniekiem uzrādīja galīgās apsūdzības — vienam pēc Krimināllikuma 174. panta par cietsirdīgu vai vardarbīgu apiešanos ar nepilngadīgo, otram — pēc tā paša panta, kā arī pēc Krimināllikuma 159. panta 3. daļas par mazgadīgā izvarošanu. Abiem apsūdzētajiem kā drošības līdzeklis piemērots paraksts par dzīvesvietas nemainīšanu. Apsūdzības uzrādīšanas brīdī "Veģos" turpināja strādāt viens no viņiem. Trešais apsūdzētais vairs neatrodas Latvijā.

2002. gada 1. oktobrī Ministru kabinets beidzot apstiprināja Psihiatriskās palīdzības likumu un nodeva to Saeimai. Tomēr 7. Saeima nepaspēja šo likumu izskatīt pat pirmajā lasījumā. Diemžēl vairāki likuma panti vēl arvien nav saskaņoti ar nozīmīgiem starptautiskiem cilvēktiesību standartiem, ieskaitot Eiropas Cilvēktiesību konvenciju. Tajā nav nodrošinātas tiesības pārsūdzēt lēmumu par ievietošanu psihiatriskajā slimnīcā pret personas gribu (t.s. neatliekamā palīdzība) neatkarīgā un objektīvā tiesā, kas nekavējoties izvērtētu aizturēšanas likumīgumu. Tāpat likumā nav paredzēta iespēja tiesā periodiski lemt par ilgstošu aizturēšanu un ārstēšanu slimnīcā pret personas gribu. Likumā iestrādāta līdz šim pastāvējusī procedūra, kad pacients var iesniegt sūdzību Labklājības ministrijai pakļautajai Medicīniskās aprūpes un darbspējas ekspertīzes kvalitātes kontroles inspekcijai (MADEKKI).

2002. gada 31. oktobrī Saeima pieņēma Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu, kas stājas spēkā 2003. gada 1. janvārī. Likums attiecas arī uz personu ar garīga rakstura traucējumiem aprūpi specializētajos pansionātos un sociālās aprūpes centros.

Pirmo reizi likums ietver ne tikai ilgstošās aprūpes centru klientu tiesības, bet arī dažus tiesību ierobežojumus. Piemēram, ja persona ar savu rīcību apdraud savu vai citu personu veselību vai dzīvību, institūcijas vadītājs var pieņemt lēmumu par personas izolēšanu uz laiku, kas nav ilgāks par 24 stundām. Par progresīvām uzskatāmas likumā ietvertās un definētās alternatīvās aprūpes formas, piemēram, grupu mājas vai dzīvokļi personām ar garīga rakstura traucējumiem. Šobrīd Latgales priekšpilsētas organizācija “Rūpju bērns” īsteno pilotprojektu par pirmā grupu dzīvokļa izveidi personām ar garīgās attīstības traucējumiem.

Pacientu tiesības

Arī 2002. gadā ažiotažu izraisīja nolaidības un korupcijas gadījumi veselības aprūpē. Viens no tiem tika atrisināts tiesā: 22. maijā Latgales apgabaltiesa atcēla Rēzeknes rajona tiesas spriedumu par Rēzeknes slimnīcas ārstes Tatjanas Gurjanovas sodīšanu. Rēzeknes rajona tiesa bija piespriedusi viņai brīvības atņemšanu uz 3 gadiem atklāta tipa cietumā par ārstniecības personas profesionālo pienākumu nepildīšanu, kuras dēļ Rēzeknes slimnīcā nomira divus gadus veca meitenīte. Latgales apgabaltiesa T. Gurjanovai piesprieda nosacītu brīvības atņemšanu uz gadu. Cietusī — mirušā bērna māte — iesniedza kasācijas sūdzību, un Augstākās tiesas Senāts nosūtīja lietu atkārtotai izskatīšanai Latgales apgabaltiesā. 2002. gada 14. oktobrī Latgales apgabaltiesa atstāja spēkā Rēzeknes tiesas spriedumu par brīvības atņemšanu uz trim gadiem.

2002. gada jūlijā parādījās informācija par pacientu, kura jūnijā nomira P. Stradiņa klīniskajā universitātes slimnīcā. Radnieki pieprasīja izmeklēt ķirurga darbu, jo viņš esot atteicies veikt neatliekamu operāciju, iekams nav samaksāti 500 lati. Pirms vēl nepieciešamā nauda bija savākta, pacients nomira. Šo gadījumu izmeklēja Medicīniskās aprūpes un darbības ekspertīzes kvalitātes kontroles inspekcija (MADEKKI), kas secināja, ka operācija pacientei novilcināta nepamatoti un turpmākās komplikācijas, kā arī pacientes nāve saistīta ar vilcināšanos. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas prokuratūra ierosinājusi krimināllietu par konstatētajiem medicīniskās aprūpes pārkāpumiem.

PĀRSKATS PAR LCESC JURIDISKO PALĪDZĪBU 2002. GADĀ

LCESC joprojām sniedza bezmaksas juridisko palīdzību personām, kuras uzskatīja, ka pārkāptas viņu cilvēktiesības. Juridiskā palīdzība ietver informācijas sniegšanu par attiecīgajiem normatīvajiem aktiem; ieteikumus, kurās valsts iestādēs meklēt palīdzību; kādā veidā iesniedzamas un sastādāmas sūdzības, iesniegumi vai citi juridiski dokumenti. Atsevišķos gadījumos LCESC seko lietu virzībai tiesā. LCESC darbinieki saņem sūdzības arī apmeklējot slēgtās iestādes. Informāciju par cilvēktiesību pārkāpumiem sniedz dažādas amatpersonas.

Kā redzams tabulā, 2002. gadā LCESC sniedza juridisko palīdzību 112 gadījumos, aptverot dažādas tēmas. Tāpat kā līdz šim ir apkopoti dati par personu dzimumu un valodu, kurā sūdzība tiek iesniegta. Lielākais sūdzību skaits bija par cilvēktiesību ievērošanu brīvības atņemšanas vietās un sociālajiem jautājumiem, īpaši tiesībām uz mājokli. Tika saņemtas tikai divas sūdzības par diskrimināciju: viena — pēc reliģiskās pārliecības, otra — pēc rases. Tāpat kā agrāk vairāk sūdzību iesniegušas sievietes — 67, vīrieši — 45, 63 sūdzības iesniegtas krievu valodā, 48 — latviski.

LCESC JURIDISKĀS KONSULTĀCIJAS 2002. g.

Tēma	Sievietes	Vīrieši	Latviski	Krieviski	Kopā
1. Cilvēktiesības					
— ieslodzījuma vietās	8	12	6	14	20
— policijā un islaicīgās aizturēšanas izolatoros	1	1	1	1	2
— psihiatriskajās slimnīcās					
— pansionātos	5	2	4	3	7
— nacionālajos bruņotajos spēkos	1	1	1	1	2
2. Diskriminācija					
— pēc tautības vai valodas					
— pēc dzimuma					
— pēc vecuma					
— pēc rases		1			1
— pēc reliģiskās pārliecības		1	1		1
— pēc politiskās pārliecības					
— pēc sociālā vai mantiskā stāvokļa					
— pēc pilsonības					
3. Darba tiesības	3	3	5	1	6
4. Dzīvokļa tiesības	9	4	2	11	13
5. Ģimenes tiesības	3	1		4	4
6. Sociālās tiesības	10	4	9	5	14
7. Īpašuma tiesības	5		4	1	5
8. Civilprocesuāli jautājumi	4	5	5	4	9
9. Kriminālprocesuāli jautājumi	2	1	1	2	3
10. Goda un cieņas aizskārums	1		1		1
11. Tiesības uz taisnīgu tiesu	3	2	3	2	5
12. Informācijas pieejamība		1	1		1
13. Nepilsoņu tiesības	8	1		9	9
14. Bērnu tiesības					
15. Invalidu tiesības	1	1	1	1	2
16. Bēgļu un patvēruma meklētāju tiesības					
17. Nekonkrētas sūdzības	3	4	3	4	7
Kopā:	67	45	48	63	112

Alberta iela 13 • Rīga LV 1010 • Tālr. (371) 7039290 • fakss (371) 7039291
e-pasts: office@humanrights.org.lv

LCESC AKTIVITĀTES 2002. GADĀ

Ievads

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs (LCESC) tika izveidots 1993. gadā kā neatkarīga nevalstiska organizācija, kas nodarbojas ar cilvēktiesību izglītību, pētniecību par cilvēktiesību un nacionālo attiecību jautājumiem, interešu aizstāvību un politikas analīzi, sniedz juridiskas konsultācijas, kā novērst iespējamus cilvēktiesību pārkāpumus, un ar savu darbību cenšas veicināt dialogu sabiedrībā. LCESC ir dalīborganizācija Starptautiskajā Helsinku cilvēktiesību federācijā (*International Helsinki Federation for Human Rights*) — cilvēktiesību organizācijā, kuras filiāles darbojas daudzās Eiropas drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) dalībvalstīs.

2002. gadā LCESC saņēma pamatfinansējumu no Atvērtās sabiedrības institūta (Budapešta), kā arī projektu finansējumu no Lielbritānijas vēstniecības, ASV vēstniecības, Kanādas vēstniecības, Francijas vēstniecības, Somijas vēstniecības, Dānijas vēstniecības, Ziemeļvalstu Ministru padomes, Zviedrijas Austrumeiropas komitejas un Eiropas Savienības. 2002. gadā LCESC turpināja īstenot Sorosa fonda–Latvija deleģētās programmas: Cilvēktiesību un etniskās saskaņas programmu, kā arī programmu *Cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem un garīgi slimo interešu aizstāvībai*.

Līdzšinējais LCESC direktors Nils Muižnieks 22. novembrī beidza strādāt šajā organizācijā. Par LCESC direktori ar LCESC valdes lēmumu (04.12.2002.), ko apstiprināja LCESC biedru sapulce, tika iecelta Ilze Brands Kehre.

Publikācijas

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, *Cilvēktiesības Latvijā 2001. gadā*, Rīga: LCESC, 2002.

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, preses pārskats par mazākumtautību un integrācijas jautājumiem *Integration Monitor*, www.policy.lv, publicēts katru dienu no 24.05.2002.

Nils Muižnieks, *Latvia's Faux Pas*, FP: Foreign Policy, January–February 2002, 88.–89. lpp.

Nils Muižnieks, *Šķēles kungs nav pietiekami informēts*, *Diena*, 28.01.2002.

Artis Pabriks, *Likumam jābalstās uz ārstu ieteikumiem, nevis baznīcas korājiem*, *Diena*, 29.01.2002.

Ilze Brands Kehre, *Kam vajadzīga pilsonības reklamēšana?*, www.politika.lv, 13.02.2002.

Artis Pabriks, *Pieminekļi, latviskā identitāte un modīgais multikulturālisms*, *Diena*, 23.02.2002.

Nils Muižnieks, *Tautas attīstība un cilvēktiesības, Nepilsoņi, Tautas attīstība (Human Development)*, Evita Lune, 31.–38. lpp. un 216.–223. lpp., Rīga: Jumava, UNDP, Sorosa fonds–Latvija, 2002.

Ilvija Baķe–Pūce, *Par pantiem*, www.politika.lv, 27.02.2002.

Signe Martišūne, *Kas maksā, tas pasūta mūziku*, www.politika.lv, 06.03.2002.

Nils Muižnieks, *Mārtiņš Mits, Vai, grozot Satversmi, var sargāt valodu?*, *Diena*, 13.03.2002.

Artis Pabriks, *Ko valodas politikai dos jaunā valodas komisija?*, *Diena*, 16.03.2002.

Ieva Leimane, *Cilvēktiesību pētnieki paver bezrokturu durvis*, www.politika.lv, 20.03.2002.

Ilze Brands Kehre, *Partnerība, spiediens, auklēšanās...*, www.politika.lv, 03.04.2002.

Ilvija Baķe–Pūce, *Lai problēmas novērstu, tās jāredz*, Recenzija par LR ziņojumu par Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām izpildi, www.politika.lv, 15.05.2002.

Artis Pabriks, *Eiropas Savienība. Vai kristīsimies otrreiz?*, Diena, 04.06.2002.

Nils Muižnieks, *Extremism in Latvia*, www.policy.lv, 10.06.2002.

Artis Pabriks, *Viva la Res Publika*, Diena, 17.06.2002.

Ilze Brands Kehre, *Public Awareness and Promotion Campaign for Latvian Citizenship. Evaluation*, UNDP, 2002. gada jūnijs.

Nils Muižnieks, *Private and Public Prejudice*, Social Research (Vol. 69, No. 1, Spring 2002), 195.–200. lpp.

Nils Muižnieks, *Accession and the Politics of Language in Latvia*, Open Society News, Spring–summer, 2002, 14.–15. lpp.

Ieva Leimane, *Personu ar garīgās attīstības traucējumiem un psihiski slimo personu tiesību ievērošana un aizsardzība Latvijā pēdējos 10 gados*, Sociālās Palīdzības Vēstis Nr. 5, 2002. gada jūlijs.

Signe Martišūne, *Eiropas nākotnes pilsoņi — par demokrātiju*, www.politika.lv, 06.08.2002.

Nils Muižnieks, *Vai mūsu tiesības nostiprinās?*, Diena, 24.08.2002.

Dace Lukumiete, *Interim Report on the Official Language Commission*, www.policy.lv/monitor, 03.09.2002.

Nils Muižnieks, *Sabiedrības integrācijas jautājumi un 8. Saeima*, www.politika.lv, 03.09.2002.

Artis Pabriks, *Etniskās proporcijas, nodarbinātība un diskriminācija Latvijā*, Sorosa fonds–Latvija, Rīga: Nordik, 2002.g., 55. lpp.

Signe Martišūne, *Kā integrēt radio un televīziju?*, www.politika.lv, 19.11.2002.

Dace Lukumiete, *Report on the Education Reform in 2004*, www.policy.lv/monitor, 11.12.2002.

Svetlana Djačkova, *Mazākumtautību aizsardzība Latvijā. Valsts programmas "Sabiedrības integrācija Latvijā" novērtējums* (latviešu, krievu un angļu valodā), *Ziņojums — Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Mazākumtautību aizsardzība*, Atvērtās sabiedrības institūts, Rīga: a/s "Preses nams", www.politika.lv, 2002. gada novembris.

Lekcijas, semināru un konferenču organizēšana un līdzdalība tajās

2002. gada 30. janvārī Ieva Leimane lasīja lekciju "Cilvēktiesību īstenošana sociālās aprūpes iestādēs" sociālās aprūpes iestāžu personālam seminārā, kuru organizēja Labklājības ministrijas Sociālās palīdzības fonds.

2002. gada 31. janvārī LCESC sadarbībā ar LU Cilvēktiesību institūtu rīkoja semināru "Diskriminācija pēc etniskās pazīmes: Latvija un Eiropas Savienība", lai iepazīstinātu ar provizoriskiem rezultātiem pētījumam par etnisko proporcionalitāti valsts sektorā.

2002. gada 14. martā Nils Muižnieks uzstājās ar priekšlasījumu "Rasisms un ksenofobija Baltijas valstīs: nākotnes vīzijas" konferencē "Patvērums un migrācija daudzveidīgajā, paplašinošajā Eiropā: Baltijas redzējums", kuru Rīgā organizēja Starptautiskā migrācijas organizācija un ANO Augstais komisārs bēgļu jautājumos.

2002. gada 18. martā LCESC rīkoja preses konferenci, lai iepazīstinātu ar pārskatu "Cilvēktiesības Latvijā 2001. gadā".

2002. gada 20. martā LCESC rīkoja starptautisku konferenci "EDSO un Latvija: pagātne, tagadne un nākotne", kuru vadīja Ilze Brands Kehre. Nils Muižnieks uzstājās ar referātu "EDSO un Latvija: spiediens, auklēšanās vai partnerība?"

2002. gada 30. aprīlī LCESC rīkoja diskusiju garīgās veselības jomā strādājošajiem par Sorosa fonda–Latvija/LCESC programmas cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem un garīgi slimo interešu aizstāvībai mērķiem un prioritātēm 2002.–2003. gadā.

2002. gada 10. maijā Ieva Leimane uzstājās ar ziņojumu "Esošie un iespējamie alternatīvās aprūpes projekti garīgi slimo pacientu aprūpē un rehabilitācijā" Psihiatrijas māsu apvienības ikgadējā konferencē Aknīstē.

2002. gada 14. maijā Nils Muižnieks lasīja lekciju par cilvēktiesībām Upsalas universitātes Miera un konfliktu studiju programmas delegācijai, kurā bija arī Zviedrijas kroņprincese Viktorija.

2002. gada 24. maijā LCESC sadarbībā ar sabiedriskās politikas portālu www.politika.lv atklāja sabiedriskās politikas mājas lapu angļu valodā www.policy.lv ar LCESC ikdienas preses pārskatu "Integration Monitor."

2002. gada 24. maijā Artis Pabriks uzstājās ar ziņojumu "Integrācija un pilsoniska sabiedrība" un Nils Muižnieks uzstājās ar ziņojumu "NVO, ekstrēmisms un integrācija" konferencē "Integrācija. Alternatīvas", kuru organizēja vairākas krievu NVO Rīgā.

2002. gada 29. maijā Ilvija Baķe-Pūce uzstājās ar referātu "Cilvēktiesības Latvijā" Talsu NVO centra rīkotajā NVO forumā.

2002. gada 31. maijā LCESC rīkoja semināru par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību.

2002. gada 7. jūnijā LCESC sadarbībā ar Latvijas Okupācijas muzeju rīkoja apaļā galda diskusiju par samierināšanos.

2002. gada 7.–8. jūnijā LCESC organizēja starptautisku semināru "Novērojot un apkarojot ekstrēmismu Centrālajā un Austrumeiropā", kurā piedalījās pārstāvji no visām ES kandidātvalstīm.

2002. gada 17. jūnijā LCESC sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības institūta Pirmsiestāšanās procesa ES monitoringa programmu rīkoja apaļā galda diskusiju, lai apspriestu provizoriskos rezultātus pētījumam par minoritāšu aizsardzību un integrācijas programmu Latvijā.

2002. gada 21. jūnijā Nils Muižnieks piedalījās sakarā ar Nīderlandes kroņprinča vizīti Latvijā rīkotajā NVO apaļā galda diskusijā par pilsonisko sabiedrību Latvijā.

2002. gada 26. jūnijā LCESC sadarbībā ar organizācijas "Ženēvas iniciatīva psihiatrijā" (Nīderlande) Viļņas reģionālo biroju rīkoja semināru "Par cieņu" garīgi slimiem klientiem un profesionāļiem, kas strādā psihiatrijas jomā.

2002. gada 27.–28. jūnijā LCESC sadarbībā ar Garīgi slimo interešu aizstāvības centru (Budapešta) rīkoja semināru juristiem un NVO par Eiropas Cilvēktiesību konvenciju attiecībā uz garīgi slimajiem un personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Semināru vadīja Ieva Leimane, ar ziņojumiem uzstājās Ilvija Baķe-Pūce ("Aizturēšana — Latvijas pieredze") un Ieva Leimane ("Psihiskās veselības aprūpes sistēma Latvijā", "Apstākļi Latvijas psihiatriskās aprūpes institūcijās — slimnīcās un pansionātos: norāde uz cilvēktiesību problēmām").

2002. gada 4. jūlijā LCESC Daugavpilī rīkoja semināru mazākumtautību pārstāvjiem par EP Vīspārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Semināru vadīja Artis Pabriks, ar ziņojumiem par atsevišķiem konvencijas pantiem uzstājās Ilze Brands Kehre un Svetlana Djačkova.

2002. gada 10. jūlijā Nils Muižnieks lasīja lekciju par masu mēdijiem, iecietību un ekstrēmismu Lielbritānijas vēstniecības organizētajā žurnālistu mācību seminārā Jūrmalā.

2002. gada 19. augustā LCESC rīkoja semināru “Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja (CPT) un Latvija — sadarbība pagātnē un nākotnē”. Semināru vadīja Ilvija Baķe-Pūce, ar priekšlasījumiem uzstājās Anhelita Kamenska (“CPT ziņojums: cietumu un policijas sadaļa”) un Ieva Leimane (“CPT ziņojums: psihoneiroloģiskie stacionāri”).

2002. gada 20. augustā LCESC rīkoja semināru “Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas (CPT) vadlīnijas attiecībā uz psihiatriskajām institūcijām”, Ieva Leimane uzstājās ar ziņojumu “CPT standarti un situācija Latvijas psihiatriskajās institūcijās”.

2002. gada 4. septembrī LCESC prezentēja pusgada pārskatu par cilvēktiesību situāciju Latvijā un Arta Pabrika pētījumu “Etniskās proporcijas, nodarbinātība un diskriminācija Latvijā”.

2002. gada 19. septembrī Anhelita Kamenska lasīja lekciju Policijas akadēmijas Juridiskās prakses un palīdzības centra studentiem par Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas mandātu un apstākļiem ieslodzījuma vietās.

2002. gada 20. septembrī Nils Muižnieks vadīja Amerikas tirdzniecības kameras rīkoto politiku pirmsvēlēšanu diskusiju.

2002. gada 27. septembrī Nils Muižnieks vadīja Latvijas Transatlantiskās organizācijas (LATO) rīkoto semināru “Sabiedrības integrācija un Latvijas drošība nākotnē”.

2002. gada 23. oktobrī Nils Muižnieks lasīja lekciju par tautas attīstību un cilvēktiesībām Stokholmas ekonomikas augstskolā Rīgā.

2002. gada 25. un 26. oktobrī LCESC un Ženēvas iniciatīvas psihiatrijā Viļņas reģionālais birojs Jūrmalā rīkoja 3. Baltijas garīgās veselības forumu. Ieva Leimane vadīja divas darba grupas, kurās tika prezentēti SFL/LCESC programmas cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem un garīgi slimo interešu aizstāvēšanai īstenotie alternatīvās aprūpes projekti.

2002. gada 31. oktobrī Nils Muižnieks saņēma Sabiedrības integrācijas fonda Sabiedrības vienotības balvu.

2002. gada 14. novembrī Dace Lukumieta lasīja ievadlekciju par minoritātēm seminārā “Minoritātes Latvijā” Baltijas valstu Sarkanā Krusta pārstāvjiem.

2002. gada 15. novembrī LCESC un Eiropas Padomes Informācijas birojs rīkoja semināru “Sabiedrības integrācija Latvijā un Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ratifikācija Latvijā”. Semināru vadīja Nils Muižnieks, ar ziņojumu “Latvijai problemātiskie EP Vispārējās konvencijas panti un iespējamie risinājumi” uzstājās Ilze Brands Kehre.

2002. gada 21. un 22. novembrī LCESC sadarbībā ar Zviedrijas Austrumeiropas komiteju rīkoja semināru “Cilvēktiesības psihiatrijā”, kuru vadīja Ieva Leimane.

2002. gada 22. novembrī LCESC sadarbībā ar Fridriha Naumaņa fondu rīkoja semināru “Elektroniskie sabiedrības saziņas līdzekļi un sabiedrības integrācija”. Semināru vadīja Ilze Brands Kehre, ar ziņojumu “Valodas ierobežojumu kontrole un sekas” uzstājās Signe Martišūne.

2002. gada 25. novembrī Anhelita Kamenska lasīja lekciju par ieslodzīto tiesībām Kemerovas apgabala (Krievija) sociālajiem darbiniekiem un cietumu personālam.

2002. gada 4. decembrī Artis Pabriks lasīja referātu par EP Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību Izglītības ministrijas rīkotajā seminārā mazākumtautību skolu direktoriem.

2002. gada 13. decembrī Ilze Brands Kehre vadīja paneldiskusiju “Valsts politika mazākumtautību aizsardzības un integrācijas jomā: jaunākie notikumi un nākotnes perspektīvas” Atvērtās sabiedrības institūta Pirmsiestāšanās ES monitoringa programmas semināra ietvaros.

Darbs ar mēdijiem

2002. gada 21. janvārī Nils Muižnieks sniedza interviju radiostacijai “Brīvā Eiropa” par valodas prasībām deputātu kandidātiem.

2002. gada 22. janvārī Nils Muižnieks kā uzaicināts viesis piedalījās “TV Panorāmā” un apsprieda valodas prasības deputātu kandidātiem.

2002. gada 28. janvārī Nils Muižnieks sniedza interviju Latvijas Radio par valodas politiku.

2002. gada 15. februārī Nils Muižnieks sniedza interviju Krievijas TV par mazākumtautību tiesībām Latvijā.

2002. gada 19. februārī Nils Muižnieks sniedza interviju Latvijas TV par Latvijas politiku attiecībā uz sabiedriskajām raidstacijām.

2002. gada 19. februārī Nils Muižnieks sniedza interviju LNT par nepilsoņiem.

2002. gada 10. martā Nils Muižnieks tikās ar diviem Itālijas žurnālistiem no "Corriere della Serra".

2002. gada 13. martā Nils Muižnieks uzstājās "TV Panorāmā" par ekstrēmismu.

2002. gada 14. martā Nils Muižnieks uzstājās LNT par bēgļu jautājumiem.

2002. gada 18. martā Ilvija Baķe-Pūce bija "Dienas" cilvēks.

2002. gada 18. martā Nils Muižnieks uzstājās Latvijas Radio par antiglobālistiem.

2002. gada 19. martā Ilvija Baķe-Pūce piedalījās Latvijas Radio rita raidījumā, lai informētu par LCESC gada pārskatu.

2002. gada 19. martā Nils Muižnieks sniedza interviju Latvijas Radio par plānotajām izmaiņām Satversmē.

2002. gada 19. martā Nils Muižnieks sniedza interviju radio "Brīvā Eiropa" par valodas politiku.

2002. gada 21. martā Nils Muižnieks kā "Mūsu cilvēks" piedalījās LTV ziņās, lai apspriestu EDSO un mazākumtautību politiku Latvijā.

2002. gada 22. martā Nils Muižnieks sniedza interviju "TV Panorāmai" par integrācijas politiku.

2002. gada 6. aprīlī Nils Muižnieks bija laikraksta "Panorama Latvii" nedēļas cilvēks.

2002. gada 10. aprīlī Nils Muižnieks sniedza interviju radio "Brīvā Eiropa".
2002. gada 10. aprīlī Nils Muižnieks sniedza interviju TV programmai "Futūršoks" par cilvēktiesībām un toleranci pēc 50 gadiem.
2002. gada 12. aprīlī Nils Muižnieks sniedza interviju Nīderlandes TV un Latvijas TV5.
2002. gada 17. aprīlī Nils Muižnieks tikās ar trīs žurnālistiem no Portugāles.
2002. gada 26. aprīlī Nils Muižnieks uzstājās LTV par labējām politiskajām partijām Eiropā.
2002. gada 23. maijā Artis Pabriks sniedza interviju radio "Brīvā Eiropa".
2002. gada 5. jūnijā Nils Muižnieks piedalījās ekstrēmismam veltītā TV raidījumā "Kas notiek Latvijā".
2002. gada 7. jūnijā Artis Pabriks sniedza interviju radio "Brīvā Eiropa".
2002. gada 7. jūnijā Ieva Leimane sniedza interviju par cilvēktiesībām Latvijā Austrijas radio.
2002. gada 27. jūnijā Artis Pabriks sniedza interviju TV5 par priekšvēlēšanu kampaņām.
2002. gada 27. jūnijā Nils Muižnieks sniedza interviju TV5 par rasisku priekšvēlēšanu kampaņas reklāmu.
2002. gada 26. augustā Nils Muižnieks piedalījās LNT/TV5 televīzijas raidījumā "Rusiskij vopros".
2002. gada 10. septembrī Nils Muižnieks piedalījās LNT TV diskusijā par pasaules politiku gadu pēc teroristu uzbrukuma 11. septembrī.
2002. gada 17. septembrī Nils Muižnieks piedalījās TV5 raidījumā par Eiropas Padomes Vispārējo mazākumtautību aizsardzības konvenciju.
2002. gada 22. novembrī Signe Martišūne sniedza interviju TV5 raidījumam "Dienas cilvēks" par elektronisko mēdiju lomu sabiedrības integrācijas procesā un par nepieciešamību atcelt Radio un televīzijas likumā ietvertos valodu ierobežojumus.

2002. gada jūlijā — novembrī turpinājās aktīvs darbs ar sabiedrības saziņas līdzekļiem. Nils Muižnieks sniedza intervijas vairākiem ārvalstu medijiem, piemēram, radio "Brīvā Eiropa" (Prāga), laikrakstam "Rzeczpolitika" (Polija), laikrakstam "Neue Züricher Zeitung" (Šveice), "Le Monde" (Francija), "Dagens Nyeter" (Zviedrija), Zviedrijas TV, Dānijas radio, Vācijas/Francijas "TV ARTE", un Kanādas TV.

Juridiskās konsultācijas un interešu aizstāvība

Ilvija Baķe-Pūce sniedza bezmaksas juridisko palīdzību 112 apmeklētājiem.

Signe Martišūne strādāja Nacionālās radio un televīzijas padomes ekspertu grupā, kas izstrādāja jauno Latvijas elektronisko sabiedrības saziņas līdzekļu attīstības nacionālo koncepciju 2003.–2005. gadam.

Nils Muižnieks bija eksperts Tieslietu ministrijas Integrācijas departamenta darba grupā, kas nodarbojās ar sabiedrības integrācijas pētījumu un monitoringa plānošanu.

Anhelita Kamenska bija eksperte Tieslietu ministrijas Probācijas dienesta izveides darba grupā.

Nils Muižnieks sniedza ekspertīzi Drošības policijai par godu un cieņas aizskaršanu lietā, kas ierosināta pret kādu ekstrēmistu.

2002. gada 20. februārī Ilvija Baķe-Pūce kopā ar Valsts cilvēktiesību biroja darbiniekiem apmeklēja Šķīrotavas cietumu.

No 2002. gada janvāra līdz martam Ieva Leimane rakstīja novērtējumu par nepieciešamību veidot jumta organizāciju cilvēkiem ar īpašām vajadzībām Zviedrijas organizācijai "Disabled Persons International Aid Association".

2002. gada 15. maijā Ieva Leimane un Ilvija Baķe-Pūce apmeklēja sociālās aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem "Ilģi."

2002. gada 28. maijā Ieva Leimane un Ilvija Baķe-Pūce kopā ar Valsts cilvēktiesību biroja darbiniekiem apmeklēja Rīgas psihoneiroloģisko slimnīcu, lai izvērtētu cilvēktiesību situāciju.

2002. gada 13. jūnijā Ieva Leimane un Ilvija Baķe-Pūce kopā ar Valsts cilvēktiesību biroja darbiniekiem apmeklēja Jelgavas psihoneiroloģisko slimnīcu.

No 2002. gada aprīļa līdz jūnijam Ieva Leimane bija konsultante Starptautiskās migrācijas organizācijas vadītājā pētniecības projektā "Cilvēktiesību aizsardzība Baltijas valstīs attiecībā uz nelegālo migrāciju".

2002. gada 25. jūnijā Ieva Leimane un Ilvija Baķe-Pūce apmeklēja Jelgavas psihoneiroloģisko slimnīcu, sociālās aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem "Jelgava" un sociālās aprūpes centru jauniešiem ar garīga rakstura traucējumiem "Ziedkalne".

2002. gada 26. jūnijā Ieva Leimane un Ilvija Baķe-Pūce apmeklēja sociālās aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem "Ropaži" un Rīgas psihoneiroloģisko slimnīcu.

2002. gada 16. jūlijā Ilvija Baķe-Pūce kopā ar Valsts cilvēktiesību biroja darbiniekiem apmeklēja Liepājas psihoneiroloģisko slimnīcu.

2002. gada 21. augustā Ieva Leimane kopā ar Norvēģijas ekspertu Ingrid Lycke Ellingsen apmeklēja sociālās aprūpes centru personām ar garīga rakstura traucējumiem "Atsaucība".

2002. gada septembrī Nils Muižnieks, Anhelita Kamenska un Ilvija Baķe-Pūce apmeklēja Ādažu mobilo strēlnieku mācību centra virssardzi.

2002. gada 16. oktobrī Džordža Sorosa vizītes laikā Ieva Leimane Rīgas psihoneiroloģiskajā slimnīcā iepazīstināja ar SFL/LCESC programmu cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem un garīgi slimo interešu aizstāvībai.

2002. gada 21. oktobrī Ieva Leimane kopā ar Valsts cilvēktiesību biroja darbinieci apmeklēja Daugavpils psihoneiroloģisko slimnīcu.

2002. gada 22. oktobrī Ieva Leimane piedalījās Rīgas Domes Labklājības departamenta rīkotajā sanāksmē par demenču nodalās veidošanu un informēja par starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem psihiskās veselības aprūpes iestādēm.

2002. gada 30. oktobrī Anhelita Kamenska apmeklēja Ventspils policijas islaicīgās aizturēšanas izolatoru.

2002. gada oktobrī Ilvija Baķe-Pūce apmeklēja Iļģuciema sieviešu cietumu un Šķīrotavas cietumu.

2002. gada novembrī Anhelita Kamenska apmeklēja mācību un pāraudzināšanas iestādi zēniem “Strautiņi”.

2002. gada 2. decembrī Ieva Leimane tikās ar Pasaules veselības organizācijas ekspertu pacientu tiesību jautājumos Larsu Falbergu, lai informētu par situāciju garīgi slimo pacientu tiesību aizsardzības jomā.

2002. gada 3. decembrī Anhelita Kamenska apmeklēja Ilģuciema sieviešu cietumu

2002. gada 10. decembrī Anhelita Kamenska apmeklēja Preiļu policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatoru.

2002. gada 11. decembrī Ieva Leimane un Ilvija Baķe–Pūce kopā ar Latvijas Ārzemnieku asociāciju apmeklēja Olaines nelegālo imigrantu pagaidu uzturēšanās nometni.

2002. gada 12. decembrī Anhelita Kamenska apmeklēja Cēsu audzināšanas iestādi nepilngadīgajiem.

2002. gadā Anhelita Kamenska bija redaktore ANO Attīstības programmas publicētajam pētījumam “Alternatīvas brīvības atņemšanai nepilngadīgajiem: pašvaldību pieredze” (pētījuma autores — Ilze Trapenciere un Ritma Rungule).

Piedalīšanās starptautiskos pasākumos

2002. gada 17. un 18. janvārī Ieva Leimane piedalījās mācību vizītē Stokholmā, lai apmeklētu grupu dzīvokli un dienas aprūpes centru cilvēkiem ar garīgās attīstības traucējumiem un tiktos ar Zviedrijas Austrumeiropas komiteju.

2002. gada 6. un 7. februārī Nils Muižnieks piedalījās Baltijas jūras valstu padomes seminārā Bergenē (Norvēģija), turpinot Pasaules konferences pret rasismu darbu.

No 2002. gada 25. februāra līdz 8. martam Ilvija Baķe–Pūce apmeklēja Ābo Akadēmijas Universitātes Cilvēktiesību institūta rīkotos kursus par starptautisko cilvēktiesību aizsardzību Turku (Somija).

No 2002. gada 14. līdz 17. martam Ilvija Baķe–Pūce piedalījās reģionālajā seminārā par juridiskās palīdzības sniegšanu, ko organizēja COLPI Krakovā (Polija).

No 2002. gada 24. līdz 26. martam Nils Muižnieks piedalījās konferencē “Plašāka Eiropa: Kā pasniegt informāciju”, ko rīkoja Nīderlandes valdība Roterdamā (Nīderlande).

No 2002. gada 8. līdz 10. martam Nils Muižnieks piedalījās Sorosa tīkla reģionālajā seminārā Budapeštā (Ungārija).

2002. gada 9. aprīlī sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības institūta LGI Mentora programmu Ieva Leimane vadīja darba grupu seminārā par dzimumlīdztiesības politikas veidošanu Kijevā (Ukraina).

No 2002. gada 16. līdz 20. aprīlim Svetlana Djačkova apmeklēja Pasaules kongresu par valodas politiku, ko rīkoja Linguapax institūts Barselonā (Spānija).

2002. gada 25. un 26. aprīlī Ieva Leimane apmeklēja Atvērtās sabiedrības institūta atbalstīto politikas analīzes institūtu ceturto tikšanos Tirānā (Albānija).

No 2002. gada 25. līdz 28. maijam Artis Pabriks piedalījās seminārā “Etniskā struktūra, nevienlīdzība un valsts sektora pārvalde”, ko rīkoja ANO Sociālās attīstības pētniecības institūts Ženēvā (Šveice).

No 2002. gada 19. līdz 23. jūnijam Ieva Leimane piedalījās seminārā par garīgi slimo klientu un viņu radnieku iesaistīšanu, ko rīkoja Ženēvas iniciatīva psihiatrijā Teplā (Čehija).

No 2002. gada 1. līdz 5. jūlijam Anhelita Kamenska piedalījās Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas 48. plenārsēdē Strasbūrā (Francija).

No 2002. gada 7. līdz 21. jūlijam Signe Martišūne piedalījās Eiropas pilsoņu konventā “Vēlamā Eiropa”, ko rīkoja Klinī Eiropas institūts Klinī (Francija).

No 2002. gada 25. līdz 29. augustam Ieva Leimane apmeklēja *European Observatory* vasaras kursu “Globalizācija, Eiropas Savienības paplašināšana un veselība: veselības aprūpes politikas veidošana mainīgajā pasaulē” Dubrovnikos (Horvātija).

No 2002. gada 9. septembra līdz 4. oktobrim Ieva Leimane bija Atvērtās sabiedrības institūta atbalstītā mācību vizītē Ņujorkā un Vašingtonā (ASV), lai iepazītos ar garīgi slimo interešu aizstāvības jomu un alternatīvās aprūpes modeļiem.

No 2002. gada 10. līdz 13. oktobrim Ieva Leimane piedalījās Pasaules alianses garīgi slimo interešu aizstāvībai (GAMIAN) ikgadējā konferencē Ļubjanā (Slovēnija).

No 2002. gada 24. līdz 26. oktobrim Nils Muižnieks piedalījās Atvērtās sabiedrības institūta atbalstīto politikas analīzes institūtu kārtējā sanāksmē Tallinā (Igaunija).

No 2002. gada 4. līdz 8. novembrim Anhelita Kamenska piedalījās Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas 49. plenārsēdē Strasbūrā (Francija).

No 2002. gada 14. līdz 17. novembrim Ieva Leimane piedalījās Starptautiskās Helsinku federācijas ikgadējā asamblejā Hāgā (Nīderlande).

2002. gada 25. novembrī Svetlana Djačkova piedalījās preses konferencē un uzstājās ar ziņojumu Dānijas NVO "DanChurchAid", dāņu laikraksta "Politiken" un Atvērtās sabiedrības institūta pirmsiestāšanās ES monitoringa programmas rīkotajā seminārā par minoritāšu tiesībām paplašinātajā Eiropas Savienībā Kopenhāgenā (Dānija).

No 2002. gada 25. līdz 29. novembrim Ilvija Baķe-Pūce apmeklēja Åbo akadēmijas universitātes Cilvēktiesību institūta rīkotos Diskriminācijas novēršanas un minoritāšu tiesību kursus Turku (Somija).

No 2002. gada 28. līdz 30. novembrim Ilvija Baķe-Pūce piedalījās seminārā par Eiropas diskriminācijas novēršanas tiesību piemērošanu Briselē (Beļģija).

No 2002. gada 2. līdz 6. decembrim Ilvija Baķe-Pūce nodarbojās ar diskriminācijas novēršanas normu pētniecību Åbo akadēmijas universitātes Cilvēktiesību institūtā Turku (Somija).

No 2002. gada 6. līdz 8. decembrim Svetlana Djačkova piedalījās Eiropas minoritāšu jautājumu centra rīkotajā seminārā "Etniskā integrācija Igaunijā un Latvijā: 2000.–2002. gadā" Flensburgā (Vācija).

2002. gada 16. decembrī Signe Martišūne piedalījās Etniskās piederības un nacionālisma pētniecības asociācijas organizētajā konferencē "Vairākuma grupas un dominējošās minoritātes: definējot dominējošo etnisko piederību" Londonas ekonomikas augstskolā (Lielbritānija).

LCESC 2002. gada finansiālās darbības pārskats

Ieņēmumi: LVL 90 460

Finansētāji: Atvērtās sabiedrības institūts (Budapešta), Lielbritānijas vēstniecība, ASV vēstniecība, Dānijas vēstniecība, Kanādas vēstniecība un Eiropas Komisija.

Sorosa fonda–Latvija deleģētās programmas (Cilvēktiesību un etniskās saskaņas programma, programma *Cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem un garīgi slimo cilvēku interešu aizstāvībai*)

Projektiem: LVL 104 925

Administratīvajiem izdevumiem: LVL 20 166

Izdevumi:

Izdevumi statūtos paredzēto mērķu un uzdevumu veikšanai: LVL 93 899

(t.sk. LVL 59 145 SFL deleģēto programmu projektu izdevumi)

— algas LVL 52 372

— sociālās apdrošināšanas maksājumi LVL 13 664

LCESC 2002. gada grāmatvedības revīziju veica zvērināts revidents Ivars Blumbergs. Interesenti var iepazīties ar auditora slēdzienu LCESC birojā.

LCESC darbinieki 2002. gadā

Nils MUIŽNIEKS — LCESC direktors (līdz 2002. gada 22. novembrim)

Ilze BRANDS KEHRE — LCESC direktore (kopš 2002. gada 4. decembra); LCESC politikas analīzes pētniece

Ieva LEIMANE — LCESC direktora vietniece

Ilvija BAĶE-PŪCE — LCESC juriste

Signe MARTIŠŪNE — LCESC politikas analīzes pētniece

Svetlana DJAČKOVA — LCESC politikas analīzes pētniece

Artis PABRIKS — LCESC politikas analīzes pētnieks (līdz 2002. gada 31. decembrim)

Dace LUKUMIETE — LCESC mācību analītiķe

Anhelita KAMENSKA — LCESC pētniece

Sanita ŠŪMANE — LCESC biroja vadītāja (līdz 2002. gada jūnijam)

Anda JANEKA — LCESC biroja vadītāja (no 2002. gada 1. novembra)

Renāte LĪNE — LCESC grāmatvede

IZVILKUMI NO LR SATVERSMES, STARPTAUTISKAJĀM UN EIROPAS CILVĒKTIESĪBU NORMĀM¹

Vispārīgi jautājumi

LR Satversme, 89. pants:

“Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.”

LR Satversme, 116. pants:

“Personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu.”

Tiesības balsot un tikt ievēlētam, politiskā darbība

LR Satversme, 8. pants:

“Tiesības vēlēt ir pilntiesīgiem Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši astoņpadsmit gadu vecumu.”

LR Satversme, 9. pants:

“Saeimā var ievēlēt katru pilntiesīgu Latvijas pilsoni, kurš vēlēšanu pirmā dienā ir vecāks par divdesmit vienu gadu.”

LR Satversme, 18. pants:

“Saeima pati pārbauda savu locekļu pilnvaras.

Saeimas locekļa pilnvaras iegūst Saeimā ievēlēta persona, ja tā Saeimas sēdē dod šādu svinīgu solījumu:

“Es, uzņemoties Saeimas deputāta amata pienākumus, Latvijas tautas priekšā zvēru (svinīgi solu) būt uzticīgs Latvijai, stiprināt tās suverenitāti un latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, aizstāvēt Latviju kā neatkarīgu un demokrātisku valsti, savus pienākumus

¹ Šeit ir minētas svarīgākās normas. Sarakstā ir iekļauti tikai pārskatā par Latviju aplūkoti jautājumi un kategorijas. Saraksts ir adaptēts no Starptautiskās Helsinku Cilvēktiesību federācijas gada pārskata.

pildīt godprātīgi un pēc labākās apziņas. Es apņemos ievērot Latvijas Satversmi un likumus.”

LR Satversme, 101. pants:

“Ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu.

Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi. Pašvaldību darba valoda ir latviešu valoda.”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 25. pants:

“Katram pilsonim [...] bez nepamatotiem ierobežojumiem jābūt tiesībām un iespējai:

- a) piedalīties valsts lietu kārtošā gan tieši, gan arī ar brīvi izraudzītu pārstāvju starpniecību;
- b) balsot un tikt ievēlētām tās periodiskās vēlēšanās, kas notiek uz vispārēju un vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot, un kas nodrošina vēlētāju brīvas gribas izpausmi;
- c) ievērojot vispārēju vienlīdzību, pildīt valsts dienestu savā valstī.”

Apsūdzēto tiesības un procesuālās tiesības

LR Satversme, 90. pants:

“Ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības.”

LR Satversme, 92. pants:

“Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 9. panta 3. punkts:

“Katru sakarā ar kriminālapsūdzību apcietināto vai aizturēto personu bez kavēšanās nogādā pie tiesneša vai citas amatpersonas, kurai saskaņā ar likumu ir tiesības realizēt tiesas varu, un tai ir jādod tiesības uz tiesu saprātīgā laikā vai uz atbrīvošanu. [...]”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 14. panta 1. punkts:

“Visas personas ir vienlīdzīgas tiesu un tribunāla priekšā. Katram ir tiesības [...] uz to, lai lietu taisnīgi un publiski izskatītu kompetenta, neatkarīga un objektīva tiesa, kas izveidota saskaņā ar likumu. [...]”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 14. panta 2. punkts:

“Katram, kam inkriminēts kriminālnoziegums, ir tiesības tikt uzskatītam par nevainīgu, kamēr viņa vaina nebūs pierādīta saskaņā ar likumu.”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 14. panta 3. punkts:

“Katram ir tiesības [...] uz to:

- a) lai viņš sev saprotamā valodā nekavējoties un vispusīgi tiktu informēts par viņam uzrādītās apsūdzības raksturu un pamatu;
- b) lai viņam būtu pietiekams laiks un iespējas sagatavot savu aizstāvību un sazināties ar paša izraudzītu aizstāvi;
- c) lai viņš tiktu sodīts bez nepamatotas vilcināšanās;
- d) lai viņš tiktu sodīts, viņam klātesot, un varētu aizstāvēt sevi pats vai ar paša izraudzīta aizstāvja starpniecību; ja viņam nav aizstāvja, lai viņam tiktu paskaidrotas šīs tiesības un iecelts aizstāvis jebkurā gadījumā, kad tas nepieciešams tiesas spriešanas interesēs, bez maksas, ja viņam nav pietiekamu līdzekļu šāda aizstāvja atalgošanai; [...]”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 15. panta 1. punkts:

“Nevienam nedrīkst atzīt par vainīgu kriminālnozieguma izdarīšanā jebkādas darbības vai bezdarbības dēļ, kas saskaņā ar tās izdarīšanas brīdi spēkā bijušajiem nacionālajiem likumdošanas aktiem vai starptautiskajām tiesībām nebija kriminālnoziegums. [...]”

Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 6. panta 1. punkts:

“Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības krimināllietā pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā. [...]”

Vārda un mēdiju brīvība

LR Satversme, 100. pants:

“Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 19. pants:

“1. Katram cilvēkam ir tiesības netraucēti pieturēties pie saviem uzskatiem.

2. Katram cilvēkam ir tiesības brīvi izpaust savus uzskatus, šīs tiesības ietver brīvību meklēt, saņemt un izplatīt dažādu veidu informāciju un idejas neatkarīgi no valstu robežām mutvārdos, rakstveidā, izmantojot presi vai mākslinieciskās izpausmes formas, vai citādā veidā pēc savas izvēles. [...]”

Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 10. panta 1. punkts:

“Ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez ierobežotības no valsts institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām. [..]”

Personas tiesības uz brīvību, privātās dzīves neaizskaramību un drošību

LR Satversme, 94. pants:

“Ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst atņemt vai ierobežot brīvību citādi kā tikai saskaņā ar likumu.”

LR Satversme, 96. pants:

“Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 9. panta 1. punkts:

“Katram cilvēkam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst patvaļīgi arestēt vai turēt apcietinājumā. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību bez likumā noteiktā pamata un neievērojot tajā paredzēto procedūru.”

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 17. pants:

“1. Nedrīkst patvaļīgi vai nelikumīgi iejaukties kāda privātajā vai ģimenes dzīvē, patvaļīgi vai nelikumīgi apdraudēt viņa dzīvokļa neaizskaramību vai viņa korespondences noslēpumu vai nelikumīgi apdraudēt viņa godu un reputāciju.

2. Katram ir tiesības uz likuma aizsardzību pret šādu iejaukšanos vai šādiem apdraudējumiem.”

Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 8. panta 1. punkts:

“Ikvienam ir tiesības uz savu privāto un ģimenes dzīvi, korespondences noslēpumu un dzīvokļa neaizskaramību.”

Nezēlīgas, necilvēcīgas, pazemojošas apiešanās un spīdzināšanas aizliegums

LR Satversme, 95. pants:

“Valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta. Nevienam nedrīkst pakļaut nezēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam.”

Vispārējās normas:

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 7. pants:

“Nevienu nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai nežēlīgi, necilvēcīgi vai pazemojoši apieties ar viņu vai uzlikt tādu sodu [..]”

ANO konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem, 2. pants:

“1. Katra dalībvalsts veic efektīvus likumdošanas, administratīvos, tiesas un citus pasākumus, lai novērstu spīdzināšanas aktus jebkurā tās jurisdikcijai pakļautajā teritorijā.

2. Nekādi sevišķi apstākļi, lai kādi tie būtu — kara stāvoklis vai kara draudi, iekšējā politiskā nestabilitāte vai jebkāds cits ārkārtējs stāvoklis — nevar būt par attaisnojumu spīdzināšanai.

3. Augstāka priekšnieka vai valsts varas orgāna pavēle nevar būt par attaisnojumu spīdzināšanai.”

ANO konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem, 4. pants:

“1. Katra dalībvalsts nodrošina, lai visi spīdzināšanas akti tiktu izskatīti saskaņā ar tās kriminālo likumdošanu. Tas pats attiecas uz mēģinājumu spīdzināt un uz jebkuras personas darbībām, kas ir līdzdalība vai piedalīšanās spīdzināšanā.

2. Katra dalībvalsts nosaka attiecīgus sodus par šādiem noziegumiem, ievērojot to smagumu.”

Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 3. pants:

“Nevienu cilvēku nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt.”

Atlīdzība un kompensācija:

ANO konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem, 13. pants:

“Katra dalībvalsts nodrošina jebkurai personai, kas apgalvo, ka tā tikusi spīdzināta jebkurā šās valsts jurisdikcijai pakļautajā teritorijā, tiesības iesniegt sūdzību šās valsts kompetentajiem varas orgāniem un šādas sūdzības ātru un objektīvu izskatīšanu minētajos orgānos. Tiek veikti pasākumi, lai nodrošinātu prasītāja un liecinieku aizsardzību pret jebkāda veida sliktu apiešanos vai iebiedēšanu sakarā ar viņa sūdzību vai jebkurām liecinieku liecībām.”

ANO konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem 14. panta 1. punkts garantē, ka spīdzinā-

šanas upuris “saņem atlīdzību un tam ir ar tiesisku sankciju apstiprinātas tiesības uz taisnīgu un adekvātu kompensāciju”.

Spīdzināšanas rezultātā iegūti paziņojumi:

ANO konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās un sodīšanas veidiem, 15. pants:

“[...] neviens paziņojums, kas, kā konstatēts, izdarīts spīdzināšanas laikā, netiku izmantots par pierādījumu jebkādas iztiesāšanas gaitā, izņemot gadījumus, kad to izmanto pret spīdzināšanas piemērošanā apsūdzēto personu [...]”

Tiesību aizsardzības amatpersonu uzvedība

Vispārējās normas:

ANO Tiesību aizsardzības orgānu amatpersonu uzvedības kodekss:

“Katrai tiesību aizsardzības iestādei [...] ir pienākums uzturēt iekšēju disciplīnu un [...] tiesību aizsardzības orgānu amatpersonu rīcība ir jāpakļauj sabiedriskai kontrolei [...]” (Preambula) “Tiesību aizsardzības orgānu amatpersonām visos gadījumos ir jāpilda tām uzliktais pienākums, kalpojot sabiedrībai un aizsargājot visas personas pret prettiesisku rīcību atbilstoši augstajai atbildības pakāpei, ko prasa viņu profesija.” (1. pants) “Pildot savu pienākumu, tiesību aizsardzības orgānu amatpersonām ir jārespektē un jāaizsargā cilvēciskā cieņa, jāsaglabā un jāatbalsta visu personu cilvēktiesības.” (2. pants)

Spēka izmantošana:

ANO 8. kongresā par noziegumu novēršanu un izturēšanos pret noziedzniekiem (1990. gada augusts) pieņemtie Pamatprincipi par tiesību aizsardzības orgānu amatpersonu spēka un šaujamoču pielietošanu, Speciālie noteikumi:

“Tiesību aizsardzības orgānu amatpersonas nedrīkst izmantot šaujamočus pret cilvēkiem, izņemot paš aizsardzībai vai citu cilvēku aizsardzībai pret nenovēršamiem nāves vai nopietna ievainojuma draudiem, lai novērstu īpaši smaga nozieguma izdarīšanu, kas saistīts ar nopietnu dzīvības apdraudējumu, lai aizturētu personu, kas rada šādus draudus un pretojas varai, vai lai novērstu viņa vai viņas aizbēgšanu un tikai ja citi, ne tik galēji līdzekļi nav pietiekami šo mērķu sasniegšanai. Jebkurā gadījumā tīša letālu šaujamoču lietošana ir pieļaujama vienīgi, tad, ja tā ir pilnīgi neizbēgama, lai aizsargātu dzīvību.”

Mazākumtautību tiesības un diskriminācijas aizliegums

LR Satversme, 91. pants:

“Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

LR Satversme, 114. pants:

“Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.”

Vispārējās normas:

Eiropas Padomes Vispārējā mazākumtautību aizsardzības konvencija.

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 26. pants:

“Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā, un viņiem ir tiesības bez jebkādas diskriminācijas uz vienādu likuma aizsardzību. Šajā sakarā ar likumu jāaizliedz jebkura diskriminācija un likumam jāgarantē visām personām vienāda un efektīva aizsardzība pret jebkādu diskrimināciju — neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem.”

ANO Starptautiskā konvencija par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu, 5. pants:

“[...] dalībvalstis apņemas aizliegt un izskaust rasu diskrimināciju visos tās veidos un nodrošināt katra cilvēka vienlīdzību likuma priekšā bez rases, ādas krāsas, nacionālās vai etniskās izcelsmes atšķirības. Īpaši tas attiecas uz šādu tiesību realizēšanu:

- a) tiesības uz vienlīdzību tiesas priekšā un visās citās tiesību aizsardzības institūcijās;
- b) tiesības uz personisko drošību un valsts aizsardzību pret vardarbību vai miesas bojājumiem, kurus nodara gan valdības amatpersonas, gan arī jebkuras citas atsevišķas personas, grupas vai iestādes;
- c) politiskās tiesības, piemēram, tiesības piedalīties vēlēšanās — balsot un izvirzīt savu kandidatūru — uz vispārējo un vienlīdzīgo vēlēšanu tiesību pamata, tiesības piedalīties valsts pārvaldīšanā, kā arī valsts lietu vadīšanā jebkurā līmenī un tiesības uz vienlīdzīgu piedalīšanos valsts darbā; [...].”

Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 14. pants:

“Šajā Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas — neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiska-

jiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai mazākumtautībai, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita pamata.”

Valoda, kultūra, reliģija, zinātne:

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 27. pants nosaka, ka “valstīs, kur ir etniskās, reliģiskās un valodas minoritātes, personām, kas pieder pie šīm minoritātēm, nedrīkst atņemt tiesības kopā ar citiem tās pašas grupas locekļiem baudīt savu kultūru, piekopt un praktizēt savu reliģiju, kā arī lietot dzimto valodu”.

Kopenhāģenas dokumenta 32.1. paragrāfs nosaka, ka personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir tiesības “brīvi lietot dzimto valodu gan privātajā, gan publiskajā sfērā”.

Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 15. panta 1. punktā tiek atzītas ikviena tiesības “a) piedalīties kultūras dzīvē; b) izmantot zinātnes progresa rezultātus un to praktiskas lietošanas augļus; c) baudīt morālo un materiālo interešu aizsardzību, kas saistītas ar jebkuriem zinātniskajiem, literārajiem vai mākslas darbiem, kuru autors ir šis cilvēks”.

Līdzekļi:

ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, 6. pants: “Dalībvalstis nodrošina katram cilvēkam, uz kuru attiecas to jurisdikcija, efektīvu aizsardzību un aizsardzības līdzekļus ar kompetentu nacionālo tiesu un citu valsts institūtu starpniecību jebkuru rasu diskriminācijas aktu gadījumos, kuri ir pretrunā ar šo Konvenciju un kuri apdraud cilvēka prasību par jebkāda zaudējuma, kas radies šādas diskriminācijas rezultātā, taisnīgu un adekvātu atlīdzību vai apmierināšanu.”

Pilsonība

Neviens no starptautiskajiem cilvēktiesību instrumentiem neatzīst tiesības uz pilsonību kā ikviena cilvēka pamattiesības. Tomēr atteikums piešķirt pilsonību var kļūt par sekojošu starptautiski nodrošinātu cilvēktiesību pārkāpumu:

- Tiesības uz ģimenes aizsardzību (Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 23. pants un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pants);
- EDSO standarti par ģimeņu atkalapvienošanu;
- Bērna tiesības iegūt pilsonību (Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 24. pants un Bērna tiesību konvencijas 7. pants);

- Tādas diskriminācijas aizliegums, kas balstīta uz etnisko vai nacionālo piederību (Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 1. un 5. pants)
- Aizliegums patvaļīgi vai kolektīvi izsūtīt ārvalstniekus (Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 13. pants un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Ceturtā protokola 4. pants);
- Tiesības balsot un tikt ievēlētam (Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pants).

Kūdišana uz diskrimināciju vai karu

Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 20. pants:

“1. Jebkāda kara propaganda jāaizliedz ar likumu.

2. Jebkāda rīcība, kas aizstāv nacionālo, rasu vai reliģisko naidu un ir kūdišana uz diskrimināciju, ienaidu vai vardarbību, jāaizliedz ar likumu”.

Bēgļi, piespiedu izraidīšana

Ženēvas konvencija par bēgļa statusu, 33. pants:

“Neviena dalībvalsts nekādā gadījumā neizraida vai nesūta bēgļi uz tās valsts robežu, kuras teritorijā viņa dzīvība un brīvība ir apdraudēta sakarā ar viņa rasi, reliģiju, tautību vai piederību pie kādas īpašas sociālās grupas, vai sakarā ar viņa politiskajiem uzskatiem.”

Starptautiskās humanitārās tiesības

Ceturtā Ženēvas konvencija par civiliedzīvotāju aizsardzību kara laikā, 3. panta 1. punkts:

“Pret personām, kuras aktīvi nepiedalās karadarbībā, tajā skaitā — arī pret bruņoto spēku personāla locekļiem, kuri nolikuši ieročus, un tiem, kas slimības, ievainojumu, aizturēšanas vai cita iemesla dēļ pārstājuši piedalīties karadarbībā, ir jāizturas humāni, nediskriminējot pēc rases, ādas krāsas, reliģijas vai ticības, dzimuma, izcelšanās vai mantiskā stāvokļa, vai pēc citiem līdzīgiem kritērijiem.”

Ženēvas konvencijas II papildprotokols paredz civiliedzīvotāju aizsardzību iekšējo konfliktu laikā.

Sieviešu tiesības

LR Satversme, 91. pants:

“Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.”

ANO Konvencija par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu, 11. pants:

“Dalībvalstis veic visus attiecīgos pasākumus diskriminācijas likvidēšanai attiecībā uz sievietēm nodarbinātības sfērā, lai, pamatojoties uz vīriešu un sieviešu vienlīdzību, nodrošinātu vienlīdzīgas tiesības, konkrēti: [...] b) tiesības uz vienādām iespējām salīgšanā darbā, arī vienādu atlases kritēriju piemērošanu salīgšanā; [...]”

Apvienoto Nāciju Konvencijas pret starptautisko organizēto noziedzību papildinošais Protokols cilvēku, īpaši sieviešu un bērnu, tirdzniecības novēršanai, apspiešanai (aizliegšanai) un sodīšanai, 3. pants: “a) “cilvēku tirdzniecība” nozīmē ekspluatācijas nolūkā veiktu cilvēku vervēšanu, pārvadāšanu, nodošanu, patvēruma došanu vai saņemšanu, izmantojot draudus vai pielietojot spēku, vai citas metodes, kas saistītas ar piespiešanu, nolaupīšanu, krāpšanu, maldināšanu, varas ļaunprātīgu izmantošanu, vai ievainojamības situācijā, vai arī dodot vai saņemot samaksu vai labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu, kuras kontrolē (pakļautībā) ir cita persona. Eksploatācija ietver, kā minimums, citu prostitūcijas izmantošanu vai cita veida seksuālo izmantošanu, piespiedu darbu vai pakalpojumus, verdzību vai verdzībai līdzīgas darbības, kalpību vai iekšējo orgānu izņemšanu.”

Bērna tiesības

LR Satversme, 110. pants:

“Valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.”

ANO Konvencija par bērna tiesībām, 19. pants:

“1. Dalībvalstis veic visus nepieciešamos likumdošanas, administratīvos, sociālos un izglītojošos pasākumus, lai aizsargātu bērnu pret vecāku, likumīgo aizbildņu vai jebkuras citas personas, kas rūpējas par bērnu, visu veidu fizisku vai psiholoģisku vardarbību, apvainojumiem vai ļaunprātībām, gādības trūkumu vai paviršu izturēšanos, rupju apiešanos vai eksploatāciju, arī pret seksuālajām ļaunprātībām. [...]”

37. pants : “[...] c) katram bērnam, kam atņemta brīvība, tiktu nodrošināta humāna apiešanās un viņa personības neatņemamās pašcieņas respektēšana, ievērojot viņa

vecuma personu vajadzības. Piemēram, ikviens bērns, kam atņemta brīvība, jānošķir no pieaugušajiem, ja vien netiek uzskatīts, ka bērna interešu vislabākās ievērošanas nolūkā to vajadzētu darīt, un viņam jābūt tiesībām uzturēt sakarus ar savu ģimeni sarakstes un satikšanos veidā, izņemot īpašus apstākļus; [..]" 40. pants: "1. Dalībvalstis atzīst, ka ikvienam bērnam, kurš, kā tiek uzskatīts, pārkāpis kriminālo likumdošanu, apsūdzēts vai atzīts par vainīgu tās pārkāpšanā, ir tiesības uz tādu apiešanos, kas palīdz attīstīt bērna pašcieņas jūtas un savas vērtības apziņu, nostiprina viņa cieņu pret cilvēka tiesībām un citu personu pamatbrīvībām un kas ļauj ņemt vērā bērna vecumu un to, ka vēlams sekmēt viņa reintegrāciju un panākt, lai viņam būtu derīga loma sabiedrībā. [..]"

Garīgi slimo tiesības

Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 5. panta 4. daļa:

5.4. "Jebkura persona, kurai aizturot vai apcietinot atņemta brīvība, var griezties tiesā, kas nekavējoties lemj par viņas aizturēšanas likmīgumu, un nolemj viņu atbrīvot, ja aizturēšana nav bijusi likumīga."

ANO Principi garīgi slimu personu aizsardzība un garīgās veselības aprūpes uzlabošanai, 1. princips : "2. Pret visām garīgi slimām personām, vai tām, pret kurām izturas kā pret tādām personām, jāizturas humāni un respektējot cilvēka iedzimto cieņu. 3. Visām garīgi slimām personām vai tām, pret kurām izturas kā pret šādām personām, ir tiesības uz aizsardzību pret ekonomiskās, seksuālās un citas izmantošanas formām, fiziskiem vai cita veida pāridarījumiem un pazemojošu izturēšanos." 3. princips: "Katrai garīgi slimai personai, cik vien tas ir iespējams, jābūt tiesībām dzīvot un strādāt sabiedrībā."

Pacientu tiesības

LR Satversme, 111. pants:

"Valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu."

Eiropas Sociālā harta, 11. pants: "[..] līgumslēdzējas puses apņemas [..] veikt attiecīgus pasākumus, tai skaitā: 1. cik vien iespējams, samazināt veselības pasliktināšanās iemeslus; [..]"

Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu, 10. pants: "1. Jebkurai personai ir tiesības uz cieņu pret viņas privāto dzīvi attiecībā uz informāciju par viņas veselību. 2. Jebkurai personai ir tiesības noskaidrot jebkādu informāciju, kas iegūta sakarā ar viņas veselību. Tomēr, ja minētā persona nevēlas tikt informēta, viņas vēlme ir jāievēro."